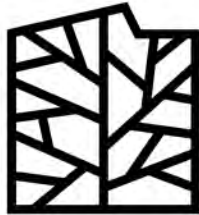

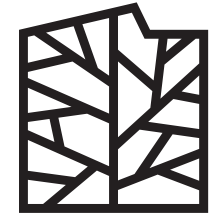
Archiwum Państwowe w Szczecinie

**ARCHIWA
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ**

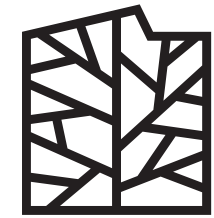
Wybór z zasobu
Archiwum Państwowego w Szczecinie
Katalog

Szczecin 2020

**ARCHIWA
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ**

Archiwum Państwowe w Szczecinie

**ARCHIWA
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ**

Wybór z zasobu
Archiwum Państwowego w Szczecinie
Katalog

Szczecin 2020

Redakcja: Iga Bańkowska, Janina Kosman
Korekta: Anna Cichy, Janina Kosman
Skład, łamanie, projekt okładki: Iga Bańkowska

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017–2022

niepodległa

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

ARCHIWA
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W SZCZECINIE

Copyright © by Archiwum Państwowe w Szczecinie 2020

ISBN 978-83-66028-07-4

Wydanie I
Nakład: 500 szt.

Spis treści

<i>Słowo wstępne</i>	7
Iga Bańkowska, Janina Kosman , <i>Szczecińska odłoga projektu „Archiwa Rodzinne Niepodległej”</i>	9
Paweł Gut , <i>Archiwa i archiwalia prywatne sprzed 1945 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie</i>	13
Bartosz Sitarz , <i>Archiwalia i zbiory rodzinne przejmowane po 1945 roku</i>	21
Joanna Glatz , <i>Archiwa rodzinne i spuścizny, zbiory i kolekcje gromadzone po 1945 roku – wykaz zespołów</i>	29
<i>Katalog</i>	33

Słowo wstępne

Przekazujemy w Państwa ręce katalog, będący pierwszym tego typu wydawnictwem, którego „bohaterami” są dokumenty pochodzące z archiwów rodzinnych i kolekcji prywatnych zabezpieczone dla następnych pokoleń w Archiwum Państwowym w Szczecinie.

Rozpoczyna go informacja o szczecińskiej odsłonie projektu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych – „Archiwa Rodzinne Niepodległej” – ogólnopolskim przedsięwzięciu, które spotkało się z bardzo pozytywnym odzewem społecznym, dzięki czemu przerodziło się w projekt wieloletni. W jego ramach w całej Polsce archiwa zorganizowały dziesiątki różnych przedsięwzięć, w których uczestniczyły tysiące ludzi, a zbiory archiwalne wzbogaciły się o bezcenne świadectwa naszej przeszłości zapisane na kartach dokumentów z archiwów rodzinnych. Jakimi drogami kolekcje prywatne trafiały do Staatsarchiv Stettin oraz jak przedstawia się aktualnie stan ich zachowania w Archiwum Państwowym w Szczecinie przybliży dr hab. Paweł Gut, który skupia się na archiwach rodowych, dokumentach rodzinnych, spuściznach i kolekcjach prywatnych przechowywanych w archiwum jeszcze przed rokiem 1945. Natomiast, w kolejnym opracowaniu Bartosz Sitarz prezentuje zbiory zgromadzone w archiwum po 1945 roku, omawiając kwestie dotyczące ich przejmowania i przygotowania do wieczystego przechowywania. Przywołuje także przykładowe dokumenty, z tej wciąż powiększającej się kolekcji. Uzupełnieniem opracowania Bartosza Sitarza, jest krótka informacja przygotowana przez Joannę Glatz, w której mowa o tym, że materiały archiwalne o charakterze prywatnym są również częścią innych zespołów archiwalnych, głównie spuścizn.

Podkreślić trzeba, że katalog prezentuje niewielki wybór archiwaliów i muzealiów z kolekcji prywatnych przechowywanych w szczecińskim Archiwum Państwowym. Dokonując wyboru kierowaliśmy się tym, aby pokazać materiały archiwalne, które każdy

z nas może mieć w posiadaniu, i które mimo swojej powtarzalności, są cennym świadectwem przeszłości. Pragnęliśmy też uświadomić, jak różne, czasem nawet zaskakujące, formy może przybrać dokument. W archiwach rodzinnych często jest przechowywana różnorodna, pod względem formy, dokumentacja, z pozoru mało wartościowa, czasem nawet taka, która nie niesie ważkich treści, ale przechowywana pieczołowicie i przekazywana z pokolenia na pokolenie, posiada potężny ładunek emocjonalny, jest świadectwem czyjejs bytności, milczącym świadkiem czasu. Niezależnie od formy i treści, zachowane pamiątki przeszłości doskonale ilustrują i uzupełniają wiedzę zawartą w dokumentacji urzędowej. Bez nich karty historii miałyby niezapisane strony, a my bezpowrotnie stracilibyśmy część wiedzy o nas samych.

Przede wszystkim zaś niniejsza broszura, to kolejna cegiełka położona w budowaniu świadomości społecznej o potrzebie dokumentowania swojej przeszłości. Wierzymy, że stanie się, dla niektórych z Państwa, inspiracją do podjęcia prób rozpoznania świadectw przeszłości z archiwów rodzinnych, a być może zachęci do zabezpieczenia zbiorów rodzinnych w archiwach państwowych, są bowiem takie *miejsca gdzie przechowywana jest pamięć. Są ludzie, którzy stoją na jej straży – archiwa państwowe i archiwiści. W archiwach rodzinnych są dokumenty o różnych obliczach, artefakty i inne pamiątki przeszłości. Nawet najskromniejszy w swej formie dokument może nieść wielką treść. W odległej przyszłości to dokumenty z archiwów rodzinnych mogą być świadectwem naszego istnienia, dowodem tego, że byliśmy. Zadbaj o pamięć o sobie i swoich bliskich, zadbaj o swoje archiwum rodzinne – zostań rodzinnym archiwistą. Zabezpiecz dokumenty w miejscu, gdzie przechowywana jest pamięć – w archiwum państwowym*¹.

Iga Bańkowska

Iga Bańkowska, Janina Kosman

Szczecińska odsłona projektu „Archiwa Rodzinne Niepodległej”

„Archiwa Rodzinne Niepodległej” to projekt realizowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych i podległe jej archiwa w ramach Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017–2022, dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jego celem jest podniesienie świadomości na temat roli i znaczenia osób, rodzin i społeczności lokalnych w odzyskaniu przez Polskę niepodległości, jak też konieczności ochrony pamiątek i dokumentowania historii rodzinnej i lokalnej oraz pozyskanie do państwowego zasobu archiwalnego unikalnych archiwaliów, które zostaną zabezpieczone i udostępnione w formie on-line.

Tradycja gromadzenia, przechowywania i zabezpieczania spuścizn rodzinnych w archiwach państwowych jest długa. Archiwa rodzinne bowiem są częścią polskiego dziedzictwa narodowego. W oparciu o zgromadzone w nich dokumenty, listy, pamiątki, fotografie można odtworzyć zarówno historię pokoleń rodziny, jak i fragmenty z dziejów kraju. Materiały te uzupełniają wiedzę zawartą w dokumentacji urzędowej, jak również wydatnie wzbogacają bazę źródłową do dziejów państwa i narodu.

Pierwsze kroki na szeroką skalę odnośnie budowania świadomości społecznej o wadze i potrzebie zabezpieczania materiałów z archiwów rodzinnych i kolekcji prywatnych, archiwiści państwowi podjęli w 2013 roku wraz z rozpoczęciem projektu „Zostań rodzinnym archiwistą”. Był on realizowany z Programem I Polskiego Radia. Jego efektami były m.in. konkurs na napisanie kroniki rodzinnej i okolicznościowe wydawnictwo z pracami laureatów konkursu, jak również tematyczne lekcje archiwalne oraz powołanie sieci punktów konsultacyjnych w archiwach państwowych udzielających porad dotyczących zabezpieczania i opracowywania tych materiałów. Jeszcze innym z efektów realizowanego wówczas projektu, był wzrost liczby archiwaliów z archiwów rodzinnych przekazywanych do zasobów archiwów państwowych.

¹ Cytat za filmem promocyjnym o projekcie „Archiwa Rodzinne Niepodległej” dostępnym na kanale Archiwum Państwowego w Szczecinie w serwisie internetowym YouTube.

W 2017 roku szczecińskie Archiwum Państwowe zorganizowało konferencję prasową o archiwach rodzinnych, a liczne wypowiedzi archiwistów na ten temat były cytowane w prasie ogólnopolskiej. Pokazało to wyraźnie, że jest grupa odbiorców zainteresowana pogłębianiem wiedzy o gromadzeniu i zabezpieczaniu archiwów rodzinnych. Jest to powiązane poniekąd z odnotowywanym od lat wzrostem zainteresowania poszukiwaniami genealogicznymi i historiami rodzinnymi.

W roku stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości Archiwum Państwowe rozpoczęło realizację, wieloletniego jak się okazało, projektu „Archiwa Rodzinne Niepodległej”. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk tak pisał o tym przedsięwzięciu:

Projekt „Archiwa Rodzinne Niepodległej” obejmuje całą Polskę i kierowany jest do każdego, dla kogo domowe zbiory dokumentów, narastające niekiedy przez wiele pokoleń, mają nieocenioną wartość. To dla wielu z nas bogate źródło rozwijania tożsamości i przynależności do wspólnoty. Archiwa rodzinne budzą osobiste emocje. Takie zbiory, nadal nie w pełni doceniane, znajdują się w wielu domach. Tworzą historię społeczną, barwniejszą od dziejów podręcznikowych, zdominowanych przez osobistości życia publicznego i wielką politykę.

Celem projektu „Archiwa Rodzinne Niepodległej” jest połączenie narodowej oraz prywatnej historii i uwydatnienie roli nieznanych szerzej osób, rodzin, rodów i lokalnych społeczności w przywróceniu niepodległej Polski. Upływ 100 lat od tamtej chwili skłania do symbolicznego bilansu. Nie można się przy tym ograniczać do wydarzeń listopada 1918 roku i pierwszych lat II Rzeczypospolitej, bo odzyskana wówczas państwowość była budowana przez całe minione stulecie, a niezliczeni obywatele, niebędący postaciami z pierwszych stron gazet, mieli w tym udział i wkład.

Ogólnopolski projekt „Archiwa Rodzinne Niepodległej”, połączony z kampanią promocyjną, koordynowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, skupia w sobie liczne, wielowątkowe działania. Powstała przede wszystkim strona internetowa www.archiwarodzinne.gov.pl, na której można odnaleźć m.in. cenne porady odnośnie zabezpieczania i opracowywania materiałów z archiwów rodzinnych. Jest również, wciąż uzupełniana galeria, prezentująca bezcenne dla polskiej historii świadectwa przeszłości,

powierzone opiece archiwów państwowych oraz wykaz regionalnych punktów konsultacyjnych powstałych w archiwach państwowych i ich oddziałach. Projekt ten to także warsztaty, konferencje naukowe, wystawy, publikacje, filmy instruktażowe.

W Archiwum Państwowym w Szczecinie zorganizowano w ramach projektu ARN m.in. konferencję prasową, spotkania oraz pokazy dokumentów z archiwów rodzinnych dla młodzieży oraz pasjonatów historii, w których uczestniczyły setki osób. Zrealizowaliśmy dwa filmy promujące ideę zabezpieczania archiwów rodzinnych oraz 3 krótkie filmy instruktażowe z praktycznymi poradami dotyczącymi zabezpieczania zbiorów prywatnych (które są dostępne na kanale Archiwum Państwowego w Szczecinie w serwisie internetowym YouTube). Odbywały się spotkania w punktach konsultacyjnych, w których archiwiści i konserwator zabytków dzielili się swoją wiedzą. W planach jest konferencja naukowa przybliżająca stan zachowania archiwów rodzinnych w zbiorach zachodniopomorskich instytucji kultury i nauki. Ale przede wszystkim, dzięki darom, powiększyliśmy liczbę dokumentów ze zbiorów prywatnych zabezpieczonych w AP w Szczecinie. Swoje zbiory powierzyli nam m.in. Władysław Szydłowski, Andrzej Buczyński, Janina Grykias, Marek Polakiewicz, Tadeusz Białecki, Maria Towiańska-Michalska.

Dokumenty, listy, fotografie, przedmioty materialne opowiadające rodzinną historię, mają niezwykłą wartość. Tego typu unikatowe materiały przekazywane są sukcesywnie przez mieszkańców Szczecina i regionu do szczecińskiego archiwum. Na ich podstawie można m.in. odtworzyć losy przesiedleńców przybywających po II wojnie światowej na Pomorze Zachodnie i do Szczecina. Cenne są zarówno dokumenty i pamiątki sprzed wielu dziesięcioleci, jak i te nam współczesne, których przemijania nie dostrzegamy na co dzień, a które z każdą chwilą nabierają nowego, symbolicznego znaczenia. Może to dotyczyć materiałów dokumentujących rodzinne rocznice, czy związanych z przełomowymi wydarzeniami w życiu. Warto też zwrócić uwagę na tradycyjnie przechowywane – głównie przez osoby starsze – dewocjalia. Na Pomorzu Zachodnim w czasach pionierskich *w osadniczych plecakach*, oprócz klasyki polskiej, podręczników szkolnych i kalendarzy rolniczych, trafiały się głównie modlitewniki, i książeczki do nabożeństwa, które były na tym obszarze nośnikiem polskości.

Jak już wspomniano, w archiwach państwowych, w tym w szczecińskim, powstały punkty konsultacyjne, w których archiwiści pomagają wartościować zasoby z domowych archiwów, oraz wskazują sposoby prowadzenia badań nad historią rodzinną. Każdy może

zgłosić się do Archiwum Państwowego w Szczecinie i skorzystać nieodpłatnie z pomocy w tym zakresie, jak również dowiedzieć się, jakie są sposoby ich konserwacji i zabezpieczenia. Warto wiedzieć, że dokumenty rodzinne można w Archiwum Państwowym w Szczecinie zdeponować, lub powierzyć na wieczyste przechowywanie, do czego zachęcamy, żywiąc nadzieję, iż prezentowana publikacja będzie dodatkowym ku temu impulsem.

Punkty konsultacyjne:

Archiwum Państwowe w Szczecinie

ul. św. Wojciecha 13
70-410 Szczecin
tel. 91 433 50 02 wew. 134
oddzial5@szczecin.ap.gov.pl
Konsultant: Joanna Glatz

Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Międzyzdrojach

Biała Góra 7
72-500 Międzyzdroje
tel. 91 328 25 51
bialagora@szczecin.ap.gov.pl
Konsultant: Kamil Muras

Archiwum Państwowe w Szczecinie Oddział w Stargardzie

ul. Basztowa 2
73-110 Stargard
tel. 91 578 07 62
stargard@szczecin.ap.gov.pl
Konsultant: Urszula Markiewicz

Paweł Gut

Archiwa i archiwalia prywatne sprzed 1945 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie¹

Archiwalia proveniencji prywatnej w zasobie szczecińskiego archiwum posiadają dość dawną metrykę, sięgającą połowy XIX wieku, czasów działania Pruskiego Królewskiego Archiwum Prowincjonalnego w Szczecinie (Preussisches Königliches Provinzial-Archiv zu Stettin). Wówczas na podstawie zarządzenia premiera rządu pruskiego Otto Manteuffla z 1855 roku szczecińska placówka została zobowiązana do przyjęcia w depozyt zbiorów historycznych działającego od 1824 roku Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza [w Szczecinie] (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde [in Stettin])². Materiały te stały się podstawą niepaństwowego zasobu archiwalnego w szczecińskim archiwum. Były to przede wszystkim kolekcje dokumentów i archiwaliów od średniowiecza do XIX wieku, zgromadzone przez pomorskich kolekcjonerów i badaczy przeszłości, m.in. Samuela Gottlieba Loepera czy Wilhelma Friedricha i Johanna Christopha Adelungów³.

Przez kolejne dziewięćdziesiąt lat, do 1945 roku szczecińska placówka, od 1867 roku

¹ Szerzej: P. Gut, *Archiwa i archiwalia prywatne w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” t. 2/2015, s. 137–164.

² L. Turek-Kwiatkowska, *Z dziejów służby archiwalnej. Archiwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1808–1914*, Warszawa 1968, s. 141–142; M. Szukała, *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824–1918*, Szczecin 2000, s. 101–102; M. Szukała, *Formy ochrony dokumentacji nieurzędowej w Archiwum Państwowym w Szczecinie (Staatsarchiv Stettin) w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” t. 2/2015, s. 137–149. Zobacz też: Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: AP Szczecin), Archiwum Państwowe w Szczecinie (Staatsarchiv Stettin, dalej: APS), sygn. 809.

³ Zbiór Loepera został przekazany w 1834 roku przez spadkobierców kolekcjonera Towarzystwu Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie. Po 1855 roku w zasobie Archiwum materiały te tworzyły odrębny zbiór-depozyt (Rep. 38f Loepersche Sammlung). Podobnie było ze spuścizną Adelungów (Rep. 38f Adelung). *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym. Akta do 1945 roku*, oprac. R. Gaziński, P. Gut, M. Szukała, Warszawa-Szczecin 2002, s. 476–478; M. Szukała, *Powstanie i działalność*, s. 96–98.

pod nazwą Pruskiego Królewskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie (Preussisches Königlich Staatsarchiv Stettin), przyjęła kilkadziesiąt kolejnych spuścizn i kolekcji naukowych, m.in. Juliusa Bohlena, Karla Loewego, Hansa Lutscha oraz Martina Wehrmanna⁴.

Od lat siedemdziesiątych XIX wieku w ramach rozszerzania zainteresowania środowisk naukowych na kolejne grupy archiwaliów, proveniencji komunalnej, kościelnej, a także rodzinno-majątkowej, materiały te zaczęły pojawiać się w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie. Pierwsze z nich przyjmowane były na podstawie ogólnej umowy między Sejmikiem Prowincji Pomorskiej (Pommerscher Landtag), choć każde z miast pomorskich przekazywało dokumentację komunalną na podstawie odrębnej umowy depozytowej⁵. Te ostatnie sporządzane były również przy przejęciu archiwaliów od miejscowych rodów szlacheckich i ziemiańskich. Jednym z pierwszych rodowych archiwów był depozyt znanej pomorskiej, arystokratycznej rodziny von Eickstedt w roku 1888⁶. Do początku lat czterdziestych XX wieku archiwum w Szczecinie posiadało w swym zasobie w formie depozytów i przejętych na własność – spuścizny pięćdziesięciu rodzin szlacheckich, wielkich właścicieli ziemskich, w tym: von Borcke, von Dewitz (cztery archiwa)⁷, von Eickstedt, von Enckevort, von der Goltz, von Lepel, von Maltzahn, von Podewils, von Puttkamer, von Steinwehr, von Zitzewitz (dwa archiwa)⁸.

⁴ AP Szczecin, APS, sygn. 785, 1593, 1917. Zob. L. Turek-Kwiatkowska, *Z dziejów służby*, s. 136–140. *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik*, s. 470–483.

⁵ AP Szczecin, APS, sygn. 477–478; L. Turek-Kwiatkowska, *Z dziejów służby*, s. 122–128.

⁶ AP Szczecin, APS, sygn. 490. W 1897 roku akta zdeponowała rodzina von Maltzahn, w 1904 roku von Puttkamer, a w 1917 roku von Zitzewitz. Depozyty rodowe były przekazywane do czasów II wojny światowej, np. rodu von Goltz w 1939 roku AP Szczecin, APS, sygn. 497 (Maltzahn), 521 (Puttkamer), 557 (Zitzewitz), 324 (Goltz); L. Turek-Kwiatkowska, *Z dziejów służby*, s. 143–145.

⁷ W zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie przechowywanych jest 5 zespołów o nazwie (zespoły 65/17–65/21) Archiwum rodu von Dewitz-... (patrz: Tabela nr 1), ale 4 z nich (65/17–65/20) stanowią archiwa rodowe, natomiast (65/21) Archiwum rodu von Dewitz-Gantzer jest zbiorem materiałów roboczych (notatki, wypisy źródłowe, tablice genealogiczne) profesora Paula Gantzera, który powstał w trakcie pracy nad monografią rodziny von Dewitz (P. Gantzer, *Geschichte der Familie von Dewitz*. Bd. 1–3, Halle 1912–1918). Zbiór ten prof. Paul Gantzer po napisaniu monografii rodowej oddał rodzinie von Dewitz, a ta przekazała go w depozyt do archiwum w Szczecinie. Zob. również: M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945*, Szczecin 2019, s. 34–35.

⁸ A. Diestelkamp, *Das Staatsarchiv seit dem Weltkrieg*, „Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche

Napływ spuścizn rodowych, a także przejęcia kolejnych materiałów kolekcjonerskich i spuścizn naukowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego XX wieku wiązały się również z intensywnymi działaniami władz archiwalnych oraz Komisji Historycznej dla Pomorza (Historische Kommission für Pommern) w celu zewidencjonowania i zabezpieczenia archiwów i archiwaliów niepaństwowych⁹.

W okresie II wojny światowej spuścizny rodowe, archiwa prywatne i kolekcje, będące w zasobie pruskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, podobnie jak większość archiwaliów tej placówki zostały rozśrodkowane celem zabezpieczenia przed zniszczeniem w trakcie nalotów bombowych na miasto. Miejscami ewakuacji były dwory i kościoły na Pomorzu. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku znaczna część ewakuowanego zasobu, w tym omawiane archiwalia proveniencji prywatnej zostały zabezpieczone przez polskich archiwistów i stały się częścią zasobu polskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie¹⁰. Uzupełnione zostały one o inne „poniemieckie” archiwalia prywatne i społeczne zabezpieczone przez władze polskie na ziemiach Pomorza Zachodniego w 1945 roku. Wspomniane materiały w zasobie szczecińskiej placówki tworzą w znaczącej części odrębne zbiory, np. (65/11) Zbiór Samuela Gottlieba von Loepera, (65/26) Archiwum rodu von Zitzewitz-Muthrin itd. Część z nich jednak, zwłaszcza materiały o charakterze kolekcjonerskim i naukowym została włączona do zbioru archiwalnego (65/16) Rękopisy i Spuścizny¹¹.

Wspomniane spuścizny i kolekcje w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie od drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX wieku były uzupełniane, w drodze darowizn lub kupna od osób prywatnych, niewielkimi akcesjami dawnych archiwaliów, najczęściej

„Geschichte und Alterthumskunde” 1938, Jg. 52, H. 4, s. 77; M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945*, s. 75, 120–121, 180.

⁹ Szerzej na ten temat: M. Szukała, *Formy ochrony dokumentacji nieurzędowej w Archiwum Państwowym w Szczecinie...*, s. 141–149; M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945...*, s. 91–93, 153–156, 194–195.

¹⁰ Zob. *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie*, red. H. Lesiński, Warszawa 1964, s. 18–21; M. Stelmach, *Losy archiwaliów szczecińskich w okresie II wojny światowej*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 1995, nr 9, s. 17–39; M. Szukała, *Archiwum Państwowe w Szczecinie w latach 1914–1945...*, s. 195–206.

¹¹ *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik*, s. 452–483.

pomeraników wytworzonych przed 1945 rokiem, często z XVI–XIX wieku. Osoby te lub ich ascendenci najczęściej weszli w posiadanie tych materiałów w latach tuż po zakończeniu II wojny światowej, osiedlając się na Pomorzu Zachodnim. Niekiedy pośrednikiem w zakupie takich materiałów był szczeciński sklep DESA (Dzieła Sztuki i Antyki)¹². Archiwum nadal nabywa niewielkie ilości archiwaliów na rynku antykwarycznym i kolekcjonerskim. Ostatnim nabytkiem jest kościelny rejestr opłat pogrzebowych z Darłowa z roku 1649¹³.

Archiwa rodowe oraz spuścizny, mimo że stanowią niewielką grupę akt (5597 j.a., 79,5 m.b., 25 zespołów), ze względu na wartość historyczną, zajmują ważne miejsce w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie. Są one bezcennym źródłem do dziejów nie tylko rodzin i rodów pomorskich, ale przede wszystkim do historii regionu – w pojęciu węższym – wieś, miasto, gmina, powiat oraz szerszym – całego Pomorza.

Wspomniane archiwalia, o czym już wyżej nadmieniono, można podzielić na dwie grupy: archiwa rodowe (Familienarchive) oraz spuścizny, w tym zbiory i kolekcje naukowe. Do tych pierwszych należy zaliczyć akta rodów: von Dewitz, von Enckevort-Vogelsang, von Flemming, von Lepel, von Maltzahn-Utzedeln, von Podewils-Vorwerk, von Puttkamer oraz von Zitzewitz (patrz tabela nr 1). Archiwalia te zawierają dokumentację rodzinno-osobistą i genealogiczną, prawną-majątkową, gospodarczą, a także z działalności publicznej członków tych pomorskich rodów szlacheckich.

Natomiast w ramach spuścizn znajdują się materiały po znanych postaciach życia kulturalnego i naukowego oraz kolekcjonerach, zgromadzone w osobnych całościach: Zbiór Juliusza Bohlena (Bohlensche Sammlung), Zbiór Karla Loewe (Loewsche Sammlung), Zbiór Martina Wehrmanna (Nachlass M. Wehrmann), Zbiór Hansa Lutscha (Nachlass Hans Lutsch), Zbiór Samuela Gottlieba Loepera (Loepersche Sammlung) oraz zebrane w jednym zbiorze Rękopisy i Spuścizny (Handschrifte und Nachlässe). W tym ostatnim przechowywane są materiały m.in. Ludwiga Wilhelma Brüggemanna, Wilhelma Friedricha Adelunga, Johanna Christopha Adelunga, Friedricha Kocha, Ottona Blümckego, Wilhelma

¹² Nabytki, jeśli udało się odtworzyć ich proveniencję, zasilały zespoły macierzyste lub włączane były do zespołu 65/16 Rękopisy i Spuścizny.

¹³ Archiwum Państwowe w Szczecinie kupiło rejestr od spadkobierców zmarłego w Koszalinie kolekcjonera broni. Posiadał on również cenną bibliotekę i wspomniany jeden rękopis pochodzący z kościoła św. Gertrudy w Darłowie. Spadkobiercy podzielili kolekcję i sprzedali ją kilku instytucjom kultury i dziedzictwa narodowego, m.in. broń białą kupiło Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu.

Boehmera, Ludwiga Giesebrechta, Alfreda Haasa, Hugona Lemckego, Paula von Niessena, Friedricha Salisa, Juliusa Muellera, Joachima Bernharda Steinbrücka, Carla Rittershausena, Wilhelma Biereyre, Karla Bernharda Bischoffa, a także archiwistów ze szczecińskiej placówki: Roberta Klempina, Gustawa Kratza, Georga Kupke, Ottona Heinemanna, Hermanna Hoogewega, Ericha Sandowa i Rolanda Seeberga-Elverfeldta. Są to materiały warsztatowe, odpisy dawnych archiwaliów i zgromadzone przez nich oryginalne dokumenty. Archiwalia te, zwłaszcza po kolekcjonerach oraz historykach, stanowią bardzo cenny materiał źródłowy do historii Pomorza i krajów ościennych.

Archiwalia rodzinne, kolekcje, spuścizny naukowe z zasobu do 1945 roku są zbiorami i zespołami opracowanymi. Posiadają one inwentarze książkowe wraz ze wstępami, przygotowane w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX stulecia¹⁴. W ostatnich latach te pomoce archiwalne zostały również wprowadzone do bazy danych i udostępniane są on-line w serwisie internetowym „Szukaj w Archiwach”. Część z nich została również poddana digitalizacji i skany tych archiwaliów są dostępne poprzez opisy jednostek archiwalnych we wspomnianym już portalu archiwalnym „Swa”.

¹⁴ Podstawą opracowania archiwaliów rodowych, majątkowych były instrukcje i wytyczne metodyczne z 1953 i 1983 roku: Instrukcja Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 18 maja 1953 roku do porządkowania archiwaliów podworskich, [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 213–218; Pismo okólnie nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 14 czerwca 1983 roku w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych do opracowania archiwaliów podworskich, [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych*, s. 487–502.

Tabela nr 1. Akta rodowe i majątkowe sprzed 1945 roku w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba j.a.	Stan opracowania
1.	65/17	Archiwum rodu Dewitz-Wussow	1416–1933	481	A
2.	65/18	Archiwum rodu Dewitz-Messow	1469–1901	701	A
3.	65/19	Archiwum rodu Dewitz-Maldewin	1582–1828	27	A
4.	65/20	Archiwum rodu Dewitz-Krebs	1563–1901	131	A
5.	65/21	Archiwum rodu Dewitz-Gantzer	1533–1918	17	A
6.	65/22	Archiwum rodu Flemmingów	1685–1898	63	A
7.	65/23	Archiwum rodu Lepelów	1724–1792	32	A
8.	65/24	Archiwum rodu Puttkamerów	1572–1937	750	A
9.	65/26	Archiwum rodu von Zitzewitz-Mutrin	1572–1896	75	A
10.	65/27	Archiwum rodu von Zitzewitz-Zezenow	1510–1922	178	A
11.	65/28	Akta dóbr Sławęcín	1618–1888	185	A
12.	65/29	Akta dóbr Buszów	1722–1930	24	A
13.	65/30	Archiwum rodu Enckevort-Vogelsang	1641–1926	282	A

14.	65/31	Archiwum rodu Podewils-Vorwerck	1613–1921	138	A
15.	65/32	Archiwum rodu Maltzahn-Utzedell	1738–1923	35	A
16.	65/33	Akta pomorskich rodów i majątków	1555–1944	172	B
17.	65/1340	Akta dóbr Kunow	1649–1909	25	A
18.	65/1341	Akta dóbr Myśligoszcz	1569–1852	13	A
19.	65/1342	Akta rodziny Dohna-Schlodien	1634–1910	11	B

A – zespół/zbiór opracowany; B – zespół posiada ewidencję roboczą (inwentarz roboczy)

Tabela nr 2. Spuścizny i kolekcje naukowe

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba j.a.	Stan opracowania
1.	65/10	Zbiór Juliusza Bohlena	1470–1884	175	A
2.	65/11	Zbiór Samuela Gottlieba Loepera	1526–1790	181	A
3.	65/12	Spuścizna Martina Wehrmanna	1880–1937	159	A
4.	65/13	Spuścizna Hansa Lutscha	1872–1918	169	A
5.	65/14	Zbiór Karla Loewego	1820–1894	13	A
6.	65/16	Rękopisy i Spuścizny	1321–1948	1597	A

A – zespół/zbiór opracowany; B – zespół posiada ewidencję roboczą (inwentarz roboczy)

Bartosz Sitarz

Archiwalia i zbiory rodzinne przejmowane po 1945 roku

Ustawowym zadaniem archiwów państwowych jest m.in. gromadzenie, a następnie ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych. Zgodnie z obowiązującą wspólnie ustawą archiwalną¹, ustawodawca dokonał podziału narodowego zasobu archiwalnego na część państwową i niepaństwową. W skład państwowego zasobu archiwalnego wchodzi, obok materiałów wytworzonych przez organy państwowe i organy jednostek samorządu terytorialnego, te powstałe oraz zebrane w wyniku aktywności działaczy politycznych, społecznych i gospodarczych, artystów i naukowców oraz innych osób, które „wniosły swój historyczny wkład do rozwoju Państwa Polskiego [...]”, a także „rodzin i rodów, które wywierały historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne” (art. 15 ww. ustawy). Na tej podstawie do zasobu archiwum w Szczecinie trafiają spuścizny znanych, zasłużonych postaci świata nauki, kultury, osób pełniących wysokie stanowiska w administracji, czy aktywnych na polu społecznym, osiadłych i działających na Pomorzu Zachodnim po 1945 roku. Zasób niepaństwowy podzielono z kolei na część ewidencjonowaną oraz nieewidencjonowaną. Do pierwszej zaliczamy materiały partii i organizacji politycznych, spółdzielczych i społecznych oraz kościołów i związków wyznaniowych, do drugiego zaś wchodzi dokumenty powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych (art. 46). Jest to zatem nic innego, jak rodzinne pamiątki, prywatne zbiory, przechowywane w każdym domu, czasem na strychu lub w piwnicy, nieraz pieczołowicie pielęgnowane, a czasem trochę zapomniane. Materiały te mogą być przekazywane – zgodnie z życzeniem ich twórcy lub właściciela albo jego prawnych następców – archiwom państwowym zarówno na własność, jak i w depozyt. W ten oto sposób stają się częścią ich zasobu.

¹ Dz.U. 1983 nr 38 poz. 173 z późn. zm.

Materiały pochodzące z prywatnych, rodzinnych kolekcji, nawet tych nieznanymi, i z pozoru nieznaczących osób, mają bardzo duże znaczenie historyczne, zwłaszcza jako uzupełnienie dokumentacji urzędowej, wytworzonej przez organy państwowe i samorządowe, a także organizacje społeczne. Pamiątki rodzinne to nie tylko cząstkowe historie konkretnych osób, rodzin. Obrazują one burzliwe, często dramatyczne dzieje narodu i państwa polskiego: okres zaborów, odzyskania niepodległości, walk o granice, okupacji, lat drugiej wojny światowej, zmian granic i przemian ustrojowych; dobrowolnych i przymusowych migracji, emigracji, deportacji, pobytu na robotach przymusowych, w obozach jenieckich, koncentracyjnych, łagrach, więzieniach, miejscach internowania; walk na frontach I i II wojny światowej, w powstaniach, wojnie polsko-bolszewickiej. Spotykamy dokumenty w różnych językach – zwłaszcza niemieckim i rosyjskim, ale też w wielu innych – wystawione przez władze różnych państw (m.in. Niemcy, Prusy, Austro-Węgry, Rosja, Związek Radziecki), w tym organa wojskowe, okupacyjne i tymczasowe. Zbiory rodzinne są także świadectwem życia codziennego, z pozoru zwyczajnego: działalności zawodowej, społecznej, artystycznej, naukowej, rozwijanych zainteresowań, życia prywatnego, utrzymywanych relacji, podróży. Dzięki temu są źródłem do poznania aktywności i mobilności społecznej, zaangażowania, poświęcania się dla lokalnej społeczności, rodziny, miasta, gminy, organizacji, klubu.

Zbiory rodzinne gromadzone są przez lata, nieraz całe pokolenia. Ich zawartość i różnorodność zależy od pozycji materialnej oraz społecznej danej rodziny (rodu), wykształcenia, zawodu, posiadanego majątku i pełnionych funkcji. Znacznie więcej pozostawił po sobie przykładowo urzędnik wywodzący się z ziemiaństwa, artysta, naukowiec, czy prężny działacz społeczny, niż zwykły robotnik lub rolnik posiadający niewielkie gospodarstwo. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu mało kto mógł sobie pozwolić na posiadanie aparatu fotograficznego (a zatem dokumentowanie ulotnych chwil na zdjęciach), częste podróże czy hobbystyczne tworzenie kolekcji. W czasach, gdy znaczna część społeczeństwa była niepiśmienna, nie mogły powstawać listy czy pamiętniki.

Podobnie jak zabytki nieruchome, zasoby archiwów, bibliotek czy muzeów, zbiory rodzinne wielokrotnie ponosiły bezpowrotne i bolesne straty. Przesiedlenia, deportacje, zniszczenia wojenne (w wyniku nalotów, walk frontowych, bądź represji okupantów płonęły całe miasta i wsie), rekwizycje, nacjonalizacje, przemiany własnościowe, ale także kataklizmy naturalne (powodzie, pożary), spowodowały utratę znacznej części dobytku

i rodzinnych pamiątek. Do tego należy dodać brak wyrobionej świadomości – często rzeczy nieaktualne, nieprzydatne dla bieżącego życia uznawano (i wciąż się uznaje!) za niepotrzebne. Smutne są sytuacje, kiedy to dzieci, bądź wnuki wyrzucają na śmietnik przedmioty po swoich rodzicach czy dziadkach, nie widząc w nich ani sentymentalnej pamiątki, ani świadectwa przeszłości.

W Archiwum Państwowym w Szczecinie materiały z rodzinnych kolekcji zebrano w *Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego* (nr 65/1605). Został on utworzony decyzją Komisji Metodycznej z dnia 29 listopada 2011 roku. W trakcie porządkowania *Zbioru fotografii* (nr 65/1000) z tematów o sygn. 41 „Pionierskie lata” i 70 „Kombatanci” wydzielono materiały, które zostały przekazane do Archiwum przez osoby fizyczne w latach 1984–1986 (zdecydowano włączyć je wtedy do istniejącego zbioru jako materiały dodatkowe), a nie były fotografiami. W wyniku przeprowadzonej inwentaryzacji, materiały te utworzyły 53 jednostki archiwalne (j.a.) W kolejnych latach zbiór znacznie się powiększył dzięki kolejnym datkom i – nielicznym – zakupom. Pośród przekazujących były przede wszystkim osoby fizyczne. Wyjątkiem są materiały przekazane w czerwcu 2013 roku przez II Liceum Ogólnokształcące im. Mieszka I w Szczecinie, a tworzące wcześniej w szkole izbę pamięci (mówiąc współczesnym językiem, było to archiwum społeczne²), stanowiące największą część zbioru. Obecnie zbiór nr 65/1605 liczy 288 j.a. i mierzy 2,70 metrów bieżących (m.b.) materiałów z lat 1852–2013. Został podzielony na 56 serii, grupujących materiały dotyczące jednej osoby lub rodziny. Wyjątkami są jedynie: podzbiór ksiąg pamiątkowych oraz, wspomniany już zbiór materiałów przekazanych przez II LO w Szczecinie, gdzie znalazły się materiały dotyczące wielu osób (przede wszystkim rodzin uczniów), a także szkoły oraz samej izby³. Większość materiałów dotyczy „zwykłych” ludzi, obrazując ich pochodzenie, wykształcenie, udział w walkach na różnych frontach, doznawane represje, migracje, proces osiedlania się na Pomorzu Zachodnim, pracę zawodową, działalność polityczną i społeczną, zainteresowania. Są w zbiorze także materiały bardziej znanych postaci, gdyż ich skromna ilość nie pozwoliła na utworzenie oddzielnych zbiorów (spuścizn).

² Zgodnie z definicją, archiwa społeczne tworzone są oddolnie przez organizacje pozarządowe (społeczne: fundacje, stowarzyszenia), bądź też instytucje samorządowe (np. biblioteki, domy kultury), celem gromadzenia, przechowywania, opracowywania i udostępniania materiałów archiwalnych tworzących niepaństwowy zasób archiwalny, szczególnie ważny dla historii lokalnych społeczności, bądź grup i organizacji.

³ Izba pamięci w II LO powstała w 1978 roku.

Przede wszystkim warto wymienić pamiątki po gen. Aleksandrze Litwinowiczu⁴, przekazane w 2013 roku przez dyrektora Archiwum Akt Nowych w Warszawie, dr. Tadeusza Krawczaka. Znalazły się tam jego akt chrztu z 1879 roku, dokumenty dotyczące pracy zawodowej i przede wszystkim, służby wojskowej (w tym w I Brygadzie Legionów) oraz liczne ordery, odznaki pamiątkowe i dyplomy. Pośród innych warto wspomnieć jeszcze materiały Stanisława Malca, wojewody szczecińskiego w latach 1982–1990 (w tym zdjęcia z otwarcia Uniwersytetu Szczecińskiego, wizyt papieża Jana Pawła II, czy sekretarza generalnego KPZR Michaiła Gorbaczowa w Szczecinie) oraz Pawła Ledwolorza, współtwórcy i działacza Związku Polaków w Niemczech w międzywojennym Berlinie, przekazane przez jego syna Edmunda w 2013 roku.

Większość materiałów rodzinnych znajdujących się w zasobie szczecińskiego archiwum pochodzi z ostatniej ćwierci XIX stulecia oraz z wieku XX (najstarszy jest list z 1852 roku, a najnowsze – nieliczne z początków XXI wieku). Chronologicznie możemy je podzielić na następujące okresy: zabory i I wojna światowa, okres międzywojenny, II wojna światowa, Polska Rzeczpospolita Ludowa (1944–1989), III Rzeczpospolita (od 1989). Zdecydowana część powstała na ziemiach polskich, pozostałe zaś – w różnych częściach Europy (a czasem i świata) – na emigracji, w czasie robót przymusowych, deportacji i walk frontowych.

Archiwalia rodzinne, zarówno te znajdujące się w zasobie szczecińskiego Archiwum, jak i w ujęciu ogólnym, możemy usystematyzować według rodzaju:

- dokumenty osobiste (imienne): metryki, dokumenty tożsamości, legitymacje, zaświadczenia, świadectwa, dyplomy;

⁴ Aleksander Litwinowicz, ur. 27 lutego 1879 roku w Petersburgu, absolwent Politechniki Lwowskiej (1904); członek Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego. Od 1 sierpnia 1914 roku w Legionach Polskich, od października 1916 do sierpnia 1917 roku w Polskim Korpusie Posiłkowym, odmówił złożenia przysięgi (VIII 1917). Uczestnik obrony Lwowa (listopad 1918 – czerwiec 1919) oraz wojny polsko-bolszewickiej; 31 marca 1924 roku awansowany do stopnia generała brygady ze starszeństwem z dniem 1 lipca 1923 roku; dowódca Okręgu Korpusu Nr III w Grodnie (1927) oraz Okręgu Korpusu Nr VI we Lwowie (1935), w okresie od 14 lipca 1936 do 18 września 1939 roku II wiceminister spraw wojskowych – szef Administracji Armii. Uczestnik kampanii wrześniowej, 17 września 1939 roku przekroczył granicę polsko-rumuńską, gdzie był internowany do końca wojny. W 1946 roku wrócił do Polski, osiadł w Szczecinie, gdzie pracował jako kierownik Biura Pełnomocnika Rządu ds. Odbudowy Portów. Zmarł 14 stycznia 1948 roku w Szczecinie. Pochowany na Cmentarzu Centralnym.

- materiały wytworzone przez daną osobę (rodzinę): korespondencja, pamiętniki, dzienniki, wytwory pracy naukowej i artystycznej;
- materiały zbierane przez daną osobę (rodzinę), obrazujące pracę zawodową, działalność społeczną, zainteresowania: książki, prasa i wycinki prasowe, druki ulotne, kolekcje (np. znaczków pocztowych, widokówek, monet);
- fotografie (luźne i w albumach) – wytworzone lub zebrane przez daną osobę/rodzinę – przedstawiające członków rodziny, różne wydarzenia, miejsca itp.;
- nagrania dźwiękowe i filmowe (analogicznie, jak w przypadku fotografii);
- przedmioty osobiste: odznaczenia, ordery, medale, pamiątkowe naszywki, sygnety, dewocjonalia i inne.

Inną systematyzację można przyjąć, biorąc pod uwagę tematykę materiałów (dotyczy przede wszystkim materiałów dokumentowych):

- metryki: urodzenia, chrztu, małżeństwa, akty zgonu;
- dokumenty tożsamości: dowody osobiste, poświadczenia obywatelstwa, paszporty, legitymacje;
- dokumenty osadnicze: zaświadczenia repatriacyjne, karty rejestracyjne mieszkańca, formularze spisowe objętego mienia, zaświadczenia o przydziale mieszkania, akty nadania gospodarstwa rolnego;
- dokumenty majątkowe dotyczące: posiadanych nieruchomości, oszczędności, wkładów bankowych, obligacje, weksle, polisy ubezpieczeniowe;
- dokumenty szkolne i studenckie: legitymacje, świadectwa, zeszyty, dzienniczki ucznia, dyplomy, indeksy;
- dokumenty pracownicze: legitymacje pracownicze i służbowe, książeczki pracy, zaświadczenia o zatrudnieniu, dyplomy, odznaczenia, świadectwa, delegacje służbowe, przepustki;
- dokumenty dotyczące własnej działalności gospodarczej: rejestracje działalności, zezwolenia, koncesje;
- dokumenty dotyczące służby wojskowej (w tym udziału w wojnach) oraz kombatanckie: książeczki wojskowe, karty mobilizacyjne, przydziały do jednostek, zaświadczenia o kursach, przepustki, zwolnienia ze służby wojskowej, odznaczenia, legitymacje;
- dokumenty z okresu uwięzienia, osadzenia w obozie, deportacji, bądź dotyczące innych form doświadczonej represji: korespondencja (w tym nielegalna – grypsy), wyroki,

decyzje administracyjne, przepustki, własne zapiski, przedmioty wykonane w trakcie uwięzienia;

- dokumenty działalności politycznej (w tym konspiracyjnej), społecznej i inne – w partiach i organizacjach politycznych, związkach zawodowych, organizacjach spółdzielczych, rzemieślniczych, środowiskach emigracyjnych, organizacjach turystycznych, młodzieżowych, studenckich, klubach sportowych, harcerstwie itp.: legitymacje, dyplomy, zaświadczenia, odznaczenia, naszywki, plakietki;
- dokumenty stwierdzające inne uprawnienia i umiejętności: pozwolenia na prowadzenie pojazdów, karty pływackie, karty rowerowe;
- środki płatnicze i reglamentacyjne (w tym imienne): monety, banknoty, talony, bony, kartki reglamentacyjne;
- inne dokumenty: bilety (w tym imienne), rachunki, nekrologi;
- korespondencja: listy, kartki pocztowe, kartki z życzeniami, telegramy, zaproszenia;
- prace własne: pamiętniki, dzienniki, wspomnienia, opracowania genealogiczne (np. zbiór Grzegorza Gnysińskiego), wycinki prasowe artykułów własnego autorstwa;
- wytwory twórczości naukowej i artystycznej: notatki, fiszki, rękopisy i maszynopisy opracowań, proza, poezja, rysunki, szkice;
- przedmioty kultu religijnego (dewocjonalia): medaliki, krzyżyki, książeczki do nabożeństwa, modlitewniki, obrazki, pamiątki chrztu, I komunii świętej, bierzmowania;
- inne przedmioty osobiste jak np.: pierścienie, sygnety.

Pozostałe materiały, przede wszystkim inne niż dokumentowe – fotografie, nagrania, odznaczenia, prywatne kolekcje, mogą mieć związek z różnymi, wymienionymi powyżej aspektami życia i działalności. W zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie – przykładowo – szczególnie dużo odznaczeń i orderów znajduje się w zbiorach Alfreda Szola i Stanisława Malca, a medali pamiątkowych – w zbiorze Marii Meysztowicz. Pośród materiałów zgromadzonych w toku pracy zawodowej i rozwijanych zainteresowań warto wspomnieć afisze i programy artystyczne Teatru Polskiego i Teatru Współczesnego w Szczecinie (zbiór Michała Kłyma), kronikę statku rybackiego m/t „Parma” (zbiór Bogusława Borysowicza), czy też kronikę Szczecińskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Ogólnego nr 1 (zbiór Jerzego Róźgi).

Dlaczego warto zachowywać pamiątki rodzinne? Przede wszystkim posiadają one

wartość sentymentalną. Tworzą naszą tożsamość, pokazują skąd i kim jesteśmy, kim byli i co robili nasi przodkowie. Oczywiście mogą to być zarówno czyny chwalebne, zwyczajne, jak i takie, którymi czasem trudno się szczylić. Druga kwestia to wartość źródłowa, historyczna, o czym już powiedziano. Nie zawsze zdajemy sobie sprawę, że pewne rzeczy mogą nam umknąć. Dokumenty, takie jak dowód osobisty, powstają w milionach egzemplarzy. I choć każdy dotyczy innej osoby, ich wzory są jednakowe. Wydawałoby się, że nie ma sensu ich wszystkich zachowywać (gdy utracą już okres ważności). Za kilkadziesiąt lat może się jednak okazać, przykładowo, że nie zachował się żaden dowód z 2020 roku. Przez dziesięciolecia bardzo często zmieniały się tak z pozoru powtarzalne przedmioty, jak dowody osobiste, prawa jazdy, legitymacje szkolne. Wpływ na to miały choćby przesunięcia granic i zmiany ustroju (a co za tym idzie, nazwy państwa i jego godła). Na przestrzeni kilkadziesiąt lat ulegały zmianie także wzory dokumentów, nazwy miast (choćby niechlubny Stalinogród), ulic, podział administracyjny kraju, nazwy urzędów terenowych, ustrój szkolny; powstawały i upadały setki zakładów pracy, organizacji, partii politycznych – niegdyś masowych, zatrudniających lub skupiających tysiące i miliony osób, a dziś już niemal zapomnianych, zachowanych jedynie w dokumentach, na pieczętkach, pamiątkowych odznakach czy fotografiach. Jest to materiał bardzo rozproszony, ale zachowany – bardzo często w archiwach rodzinnych, w zbiorach prywatnych.

Miejmy także świadomość zmian następujących na skutek postępu technologicznego. Dziś już mało kto pisze pamiętniki, papierowe listy czy pocztówki z wakacji. Zastąpiły je – nie tylko wśród najmłodszego pokolenia – blogi, e-maile, smsy i wszelkie portale społecznościowe. Zamiast tradycyjnych zdjęć na kliszy powstają zdjęcia cyfrowe, przy których nie ma praktycznie ograniczeń pod względem ilości. Warto zadbać już zawnazas o prywatne zasoby cyfrowe, o ich zapisywanie, właściwe opisywanie, tworzenie kopii zapasowych, a także – zwłaszcza w przypadku zdjęć – przenoszenie na papier.

Archiwa państwowe, a wśród nich placówka szczecińska – od lat zajmują się uświadamianiem na temat znaczenia pamiątek rodzinnych, konieczności ich zabezpieczenia i opisywania, a także zbierania wspomnień i poszukiwania swych przodków. Służą temu liczne spotkania i lekcje archiwalne, zwłaszcza dla młodzieży. Archiwum chętnie przejmuje do swego zasobu materiały z rodzinnych zbiorów – oczywiście, gdy ich dotychczasowi właściciele wykażą taką wolę. Dzięki tym działaniom szanse na zachowanie narodowego dziedzictwa – w najniższym wymiarze – stają się coraz większe.

Joanna Glatz

**Archiwa rodzinne i spuścizny, zbiory i kolekcje
gromadzone po 1945 roku – wykaz zespołów**

Archiwum Państwowe w Szczecinie przejmuje także obecnie dokumentację osób fizycznych. Są to zarówno spuścizny, zbiory, jak i kolekcje. Należy tu wymienić m.in. zbiór akt Krystyny Łyczywek – znanej szczecińskiej fotograf, Romana Łyczywka – jednego z pierwszych adwokatów w polskim Szczecinie, Heleny Szczepan – zawierający, oprócz materiałów prywatnych, informacje dotyczące działalności Koła Samborzan w Wielkiej Brytanii i w Polsce, Bogdana Frankiewicza – długoletniego pracownika szczecińskiego archiwum – historyka i społecznika, Heleny Kurcysz – architektka, Głównego Urbanisty Województwa Szczecińskiego od 1946 do 1960 r., współorganizatorki Wydziału Architektury w Szkole Inżynierskiej w Szczecinie, Piotra Zaremby – pierwszego powojennego Prezydenta Miasta Szczecina, Henryka Lesińskiego – dyrektora szczecińskiego archiwum w latach 1956–1969, późniejszego rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie i Uniwersytetu Szczecińskiego, Mieczysława Stelmacha – długoletniego pracownika szczecińskiego archiwum, później profesora Uniwersytetu Szczecińskiego, Guido Recka – malarza, pedagoga, historyka sztuki, współorganizatora i dyrektora Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Szczecinie.

Materiały archiwalne osób prywatnych przekazywane są do archiwum najczęściej w drodze darów, a także kupna i depozytów. Wśród gromadzonych spuścizn, zbiorów i kolekcji znajdują się materiały biograficzne i osobiste ich twórców, a także dotyczące pracy zawodowej, działalności społecznej, politycznej, kulturalnej, naukowej. Oprócz archiwaliów znanych postaci życia publicznego, przekazywane są również archiwa rodzinne, które mogą znajdować się w każdym domu. Ukazują one często dzieje osób i rodzin przybyłych na teren Pomorza Zachodniego po II wojnie światowej, a także ich dalsze losy. Wszystkie archiwalia prywatne stanowią bezcenną historię życia społecznego, tą znaną i mniej znaną, przekazywaną z pokolenia na pokolenie i nieustannie tworzoną.

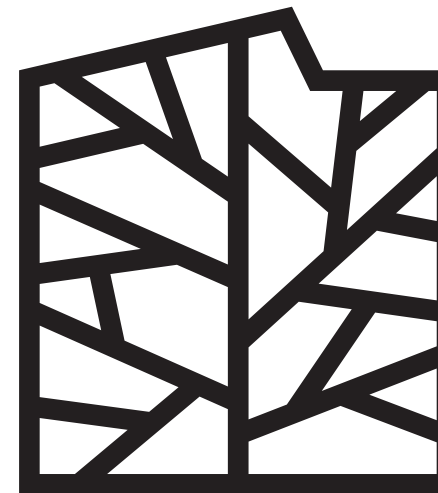
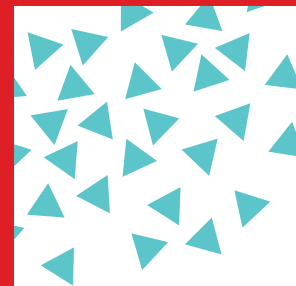
Tabela nr 1. Archiwa rodzinne i spuścizny, zbiory i kolekcje gromadzone po 1945 roku w Archiwum Państwowym w Szczecinie

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba j.a.	m.b.	Stan opracowania
1.	65/783	Spuścizna Bolesława Czwojdzńskiego (1901–1972)	[1834] 1919–1972 [1981]	195	2,1	A
2.	65/990	Spuścizna aktowa Władysława Drobego (1900–1989)	1940–1988	43	0,75	B
3.	65/991	Spuścizna aktowa Bogdana Dopierały (1922–1991)	1949–1991 [1995]	32	3,8	B
4.	65/994	Kolekcja Krystyny Łyczywek	1946–2007	468	4,8	A i B
5.	65/1060	Spuścizna Henryka Lesińskiego (1923–1994)	[1915] 1923–1994 [1997]	296	3,3	A
6.	65/1067	Spuścizna Piotra Zaremby (1910–1993)	1926–1993	1104	23,1	A
7.	65/1122	Zbiór akt Stefana Czarnowskiego	1945–1971	31	0,9	B
8.	65/1123	Spuścizna aktowa Guido Recka (1919–1981)	1948–1980	30	0,5	B
9.	65/1355	Spuścizna Heleny Kurcysz (1914–1999)	[1904] 1939–1999 [2014]	52	0,45	A
10.	65/1357	Spuścizna Romana Łyczywka (1916–1994)	[1892] 1916–1994 [2002]	248	3,5	A
11.	65/1387	Zbiór Mieczysława Stelmacha (1947–2000)	1962–1998	231	1,1	A

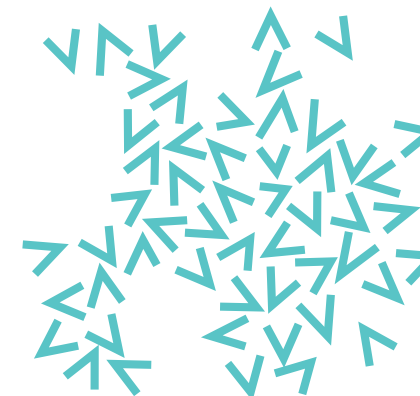
12.	65/1417	Zbiór akt pośła Zbigniewa Szymańskiego (1938–2004)	1981–2002	360	11,75	B
13.	65/1484	Zbiór Heleny Szczepan	1970–2004	42	1	A
14.	65/1493	Kolekcja Eugeniusza Kozła	1950–2013	565	7,35	B
15.	65/1503	Zbiór Bogdana Frankiewicza (1923–2003)	1923–2003	520	4,65	A
16.	65/1507	Zbiór akt działaczy opozycji demokratycznej na Pomorzu Zachodnim	1950–2018	302	2,67	B
17.	65/1511	Zbiór akt Włodzimierza Puzyny	1988–2003	181	2,55	B
18.	65/1572	Zbiór Adama Bonarskiego (1905–1980)	1946–1949	8	0,05	B
19.	65/1573	Zbiór Henryka Sosnowskiego (1895–1988)	1942–1974	9	0,1	B
20.	65/1574	Zbiór Andrzeja Leonarda Palmirskiego	1982–1993	10	0,1	B
21.	65/1575	Zbiór Jana i Stanisławy Kalicińskich	1931–1982	8	0,1	B
22.	65/1576	Zbiór Stanisława Bracha	1945–1986	17	0,1	B
23.	65/1578	Spuścizna Zbigniewa Flisowskiego (1923–1995)	1949–1995	150	2,55	A
24.	65/1584	Zbiór Maxymiliana Mikee	1918–1950	9	0,2	B
25.	65/1596	Spuścizna Leszka Teodozego Dąbrowskiego (1912–1984)	1965–1984 [1988]	93	0,45	A

26.	65/1605	Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego	1852–2013	288	2,71	B
27.	65/1647	Zbiór dokumentów rodu Zarembów [depozyt Pawła Zaremby]	1740–1832	24	0	B
28.	65/1651	Spuścizna Henryka Komarnickiego (1934–2008)	1917–2008 [2012]	139	3	A
29.	65/1664	Zbiór Anny Kolmer	2000–2000	130	0	B
30.	65/1665	Spuścizna Alfreda Wielopolskiego (1905–1996)	1857–1996	135	0,9	B
31.	65/1758	Spuścizna Henryka Mąki (1930–2016)	[1896] 1930–2016	358	8,25	B

A – zespół/zbiór opracowany; B – zespół posiada ewidencję roboczą (inwentarz roboczy)

Katalog

Karta tytułowa opisu zamku, folwarku i dóbr ziemskich
w Demminie, należących do rodziny Joachima von Podewils, 1613 rok.
Archiwum rodu von Podewils, sygn. 1

Dwór w Bieniczkach, jedna z posiadłości rodu von Dewitz, 1867 rok.
Zbiór fotografii, sygn. 247

Rodzina Lepelów z przyjaciółką Hedwig (i psem Nero), 23 czerwca 1889 roku.
Archiwum rodu Lepelów, sygn. 10

Pocztówka z widokiem na rynek w Augustowie.
Karta przesłana przez niemieckiego żołnierza z okresu
I wojny światowej do burmistrza Białogardu Trischmanna,
Augustów, 22 września 1914 roku.
Rękopisy i Spuścizny, sygn. 659

Kamienica w Królewcę, gdzie mieszkała rodzina Steinwehrow, 1894 rok

Ze Spuścizny Alfreda Wielopolskiego

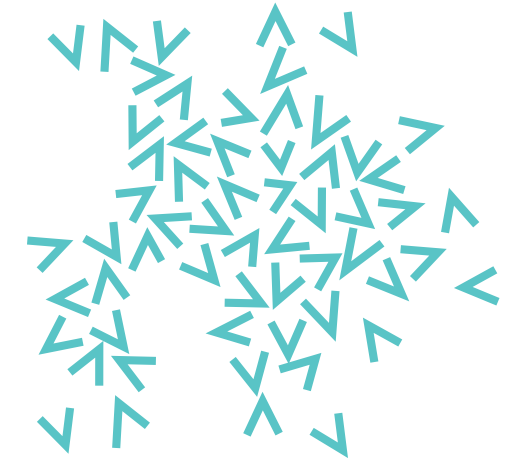
Posiadłość magnackiego rodu Wielopolskich herbu Starykoń w Chrobrzu, lata 20. XX w.
Spuścizna Alfreda Wielopolskiego, sygn. 31

Aleksander Erwin Wielopolski z synami Zygmuntem i Alfredem. W środku Alfred Wielopolski,
po prawej Alfred z matką Zofią hr. Broel-Plater Wielopolską.
Spuścizna Alfreda Wielopolskiego, sygn. 30

Fotografia szkolna, Warszawa 1917 rok.
Drugi od lewej w górnym rzędzie
Zygmunt Wielopolski,
trzeci Alfred Wielopolski.
Spuścizna Alfreda Wielopolskiego, sygn. 5

Fotografia szkolna, Warszawa 1918 rok.
Od prawej: Zygmunt Wielopolski,
Teresa Wilkońska, Stefan Hembruski,
Stanisław Potocki, Władysław Moes,
Władysław Potocki, Alfred Wielopolski
(pierwszy od lewej w środkowym
rzędzie), Jan Dembiński, Kazimierz
Moszyński, Ludwik Dembiński, Andrzej
Dembiński, Władysław Tarnowski,
Ludwik Broel-Plater, Andrzej Tarnowski.
Spuścizna Alfreda Wielopolskiego, sygn. 5

Odpis dyplomu doktorskiego Alfreda Wielopolskiego

Quod felix faustumque sit summa auspiciis Senatus Populique
Friburgensis ex decreto Ordinis Iurisconsultorum Universitatis
Friburgensis cum esset Rector Magnificus Gallus Häfele Apologeticae
professor ordinarius in virum doctissimum Alfredum Wielopolski
Polonum dissertatione quae inscribitur "L'émigration polonaise
en Amérique du Sud" die XIX Mensis Januarii Anni MCMXXXI
verbo cum laude comprobata et examinibus rigerosis
cum laude superatis rite summos in scientia rerum
politicarum honores doctorisque gradum iura ac privilegia contulit
colataque hisce litteris Universitatis obsignatione confirmatis
declaravit Coelestinus Trezzini iuris ecclesiastici professor
ordinarius Ordinis Iurisconsultorum H. T. Decanus
Friburgi Helvetiorum die XVIII mensis julii MCMXXXI. L.S.

Alfred Wielopolski,
Archiwum Państwowe w Szczecinie, 1956 rok.
Spuścizna Alfreda Wielopolskiego, sygn. 33, 49

WOJEWÓDZKIE 1 września 52

Szczecinie
M. 643/12/52
P. 33/24/52

Do
Naczelnej Dyrekcji
Archiwów Państwowych
w Warszawie
Wydz. Osobowy

Uprzejmie prosimy o przyznanie dr Wielopolskiemu Alfredowi
tytułu kustosa i związanego z tym dodatku specjalnego.
Dr Wielopolski jest przewodniczącym Komisji brakuwania akt,
a ponadto prowadzi w archiwum dział akt dawnych. Sądzimy, że
uzyskanie dr Wielopolskiego kustoszem będzie słusznym wyróżnie-
niem go za jego cenną pracę dla Archiwum.

Dyrektor Archiwum
mgr Okon Ireneusz

WOJEWÓDZKIE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
ul. Wajciecha 13, Szczecin
70-110 Szczecin

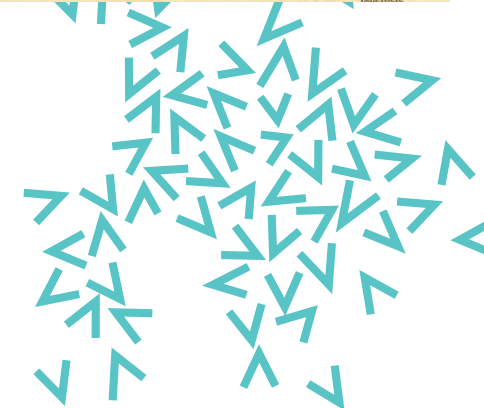
Znak: Szczecin 9.09 76 19__ r.
miejscowość i data

Swiadcstwo pracy

Stwierdza się, że Obywatel(ka) prof. Alfred Wielopolski imię i nazwisko
syn-córka Aleksandra urodzony(a) 19.X.1905 r.
był(a) zatrudniony(a) w Woj. Archiwum Państwowym w Szczecinie data - miesiąc - rok
ul. Wajciecha 13 miejscowość i adres

od dnia 15 stycznia 1952 r. do dnia 28 lutego 1962 r.

Ostatnio pracował(a) na stanowisku kustosa DYREKTOR
mgr H. Korolank podpis i pełnia

Z archiwum rodzinnego Marii Towiańskiej-Michalskiej

Maria Towiańska, ok. 1950 roku

Babcie powinny opowiadać swoim wnukom bajki. Zamiast bajek, chcę Ci opowiadać prawdziwe historie, o których już nikt nie pamięta, a ja myślę, że to bardzo ważne, żebyś wiedział jacy byli twoi praprapradziadowie.

„List do wnuka”, Maria Towiańska-Michalska

Maria Towiańska-Michalska, w czasie jubileuszu 80-lecia urodzin, 21 listopada 2009 roku

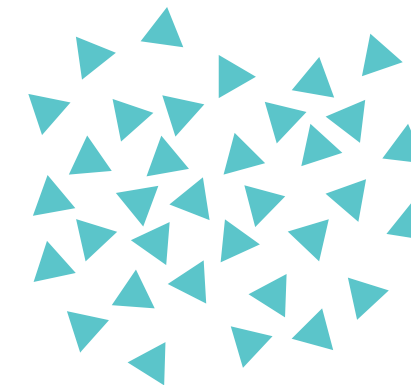
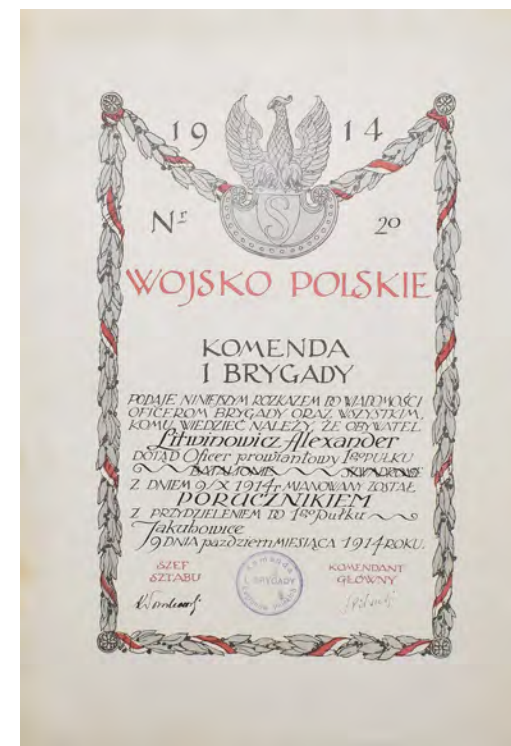
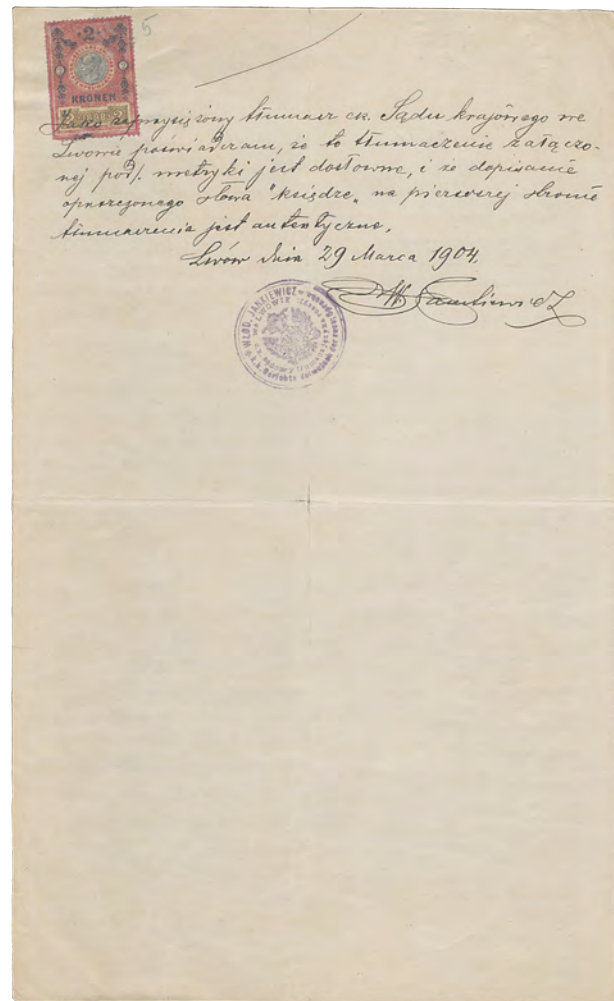
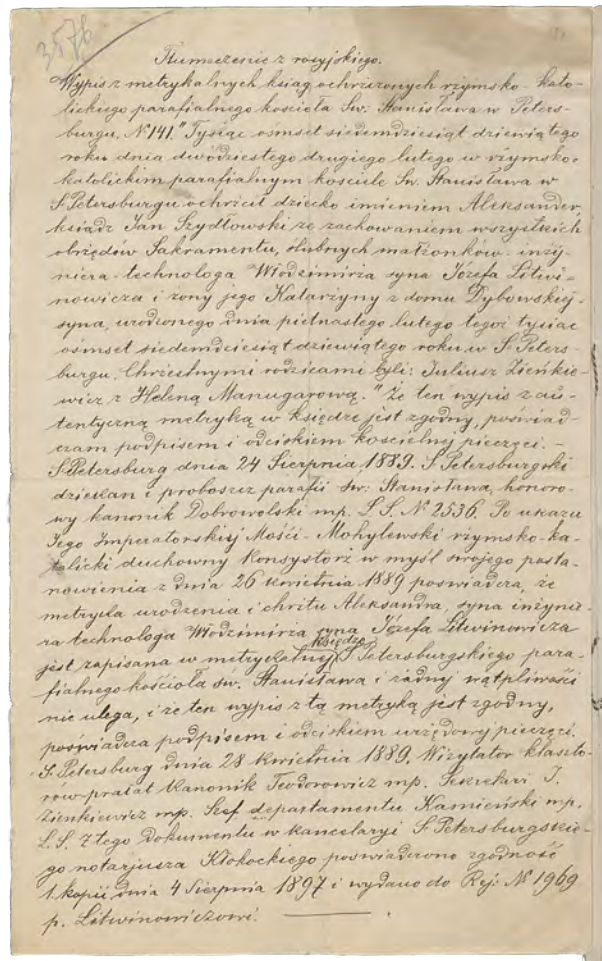
1. Stanisław i Waclaw Bilewiczowie, bracia Aliny-Henrietty z Bilewiczów Towiańskiej matki Marii Towiańskiej-Michalskiej, Łuniniec 1910 rok.
2. Po prawej Julia Kozłowska, siostra Marii z Kozłowskich Bilewiczowej z przyjaciółką, Kijow 1915 rok.
3. Maria z Kozłowskich Bilewiczowa, babka Marii Towiańskiej-Michalskiej, ok. 1925 roku.
4. Ślub Janiny Jarmarkierówny i Edwarda Bilewicza - wuja Marii Towiańskiej-Michalskiej, Polesie, okolice Kobrynia, 1935 rok.
5. W Słupsku, na ganku domu przy ks. Brzóska, Alina trzecia od lewej, obok Cezary Bilewicz, siedzi Edward Bilewicz, ok. 1959 roku.

Ze Zbioru Aleksandra Litwinowicza

Tłumaczenie z rosyjskiego wypisu metryki chrztu Aleksandra Litwinowicza.

Zbiór materiałów

dotyczących życia społecznego, sygn. 78

Dokumenty gen. Aleksandra Litwinowicza. Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego, sygn. 80-81

Ze Zbioru rodziny Polakiewiczów

507
233

B.G.K.I.
Wilno, dnia 13 listopada 1933 r.

Tymczasowe zaświadczenie Tożsamości

Stwierdzam pod osobistą odpowiedzialnością, że **Polakiewiczowa** imiona **Stacja Leonowa** urodz. dn. 11/2 1881 r. w **Białystoku** (mama rodziców) oja **Juliusz** matka **Paulina** zawod **przy mężu** zamieszkuje w **Wilnie** przy ul. **Nieświszkiej** nr. 3-10 od dnia 15/10 1933 r.

Stwierdzam również, że kolegiata należąca na niniejszym zaświadczeniu przedstawia **Polakiewiczowa Stacja Leonowa** zapisanego (a) do księgi metrykowej pod poz. Nr. 8

Kuleszo Jan
m. p.

RYSOPIS:
Wzrost **średni**
Twarz **ociągła**
Włosy **blond**
Oczy **niebieskie**
Znaki szczególne

508
174

B.G.K.I.
Wilno, dnia 13 listopada 1933 r.

Tymczasowe zaświadczenie Tożsamości

Stwierdzam pod osobistą odpowiedzialnością, że **Polakiewicz** imiona **Władysław** urodz. dn. 21/12 1899 r. w **Wilnie** (mama rodziców) oja **Władysław** matka **Paulina** zawod **przy mężu** zamieszkuje w **Wilnie** przy ul. **Nieświszkiej** nr. 3-10 od dnia 15/10 1933 r.

Stwierdzam również, że kolegiata należąca na niniejszym zaświadczeniu przedstawia **Polakiewicz Władysław** zapisanego (a) do księgi metrykowej pod poz. Nr. 8

Kuleszo Jan
m. p.

RYSOPIS:
Wzrost **średni**
Twarz **ociągła**
Włosy **blond**
Oczy **niebieskie**
Znaki szczególne

144
147

B.G.K.I.
Wilno, dnia 13 listopada 1933 r.

Tymczasowe zaświadczenie Tożsamości

Stwierdzam pod osobistą odpowiedzialnością, że **Polakiewicz Dyonizy Edward** imiona **Edward** urodz. dn. 10/1 1873 r. w **Dotychowie** (mama rodziców) oja **Marcin** matka **Stacja** zawod **emeryt kol.** zamieszkuje w **Wilnie** przy ul. **Nieświszkiej** nr. 3-10 od dnia 15/10 1933 r.

Stwierdzam również, że kolegiata należąca na niniejszym zaświadczeniu przedstawia **Polakiewicz Dyonizy Edward** zapisanego (a) do księgi metrykowej pod poz. Nr. 7

Kuleszo Jan
m. p.

RYSOPIS:
Wzrost **średni**
Twarz **ociągła**
Oczy **siwe**
Znaki szczególne

nr-13560

DYPLOM

NA PODSTAWIE USTAWY Z DNIA 8 STYCZNIA 1958 ROKU (DZ. U. R. P. NR 3, POZ. 11) NADAJĘ

P. **Dyonizemu POLAKIEWICZOWI** emerytowi P.K.P.

BRĄZOWY MEDAL ZA DŁUGOLETNIĄ SŁUŻBĘ

Wilno, DNIA 4 października 1938 r.

DIREKTOR KOLEI PAŃSTWOWYCH
M. p. **...**
KASZELNIK BIURA PERSONALNEGO

Nr. 1951

Woj. **szczęcińskie**

Pow. **szczęciński**

Nazwisko i imię **Polakiewicz Władysław**

Data urodzenia **14.5.1907 r.**

Pseudonim **"Sek"**

Organizacja (formacja) **A.k.**

Stopień **szeregowy**

Odniesienia

Zawód **Urządnik**

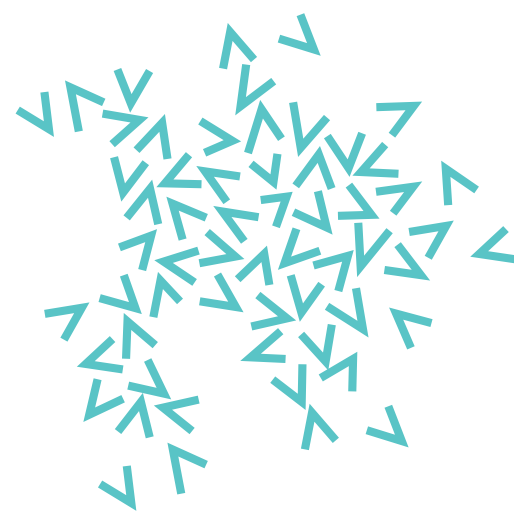
Miejsce zamieszkania **Szczecin ul. Kollatąja Nr. 22 m.1**

Ważna do **30.6.1948 r.**

Bilik M. KPC (Majster ppik)

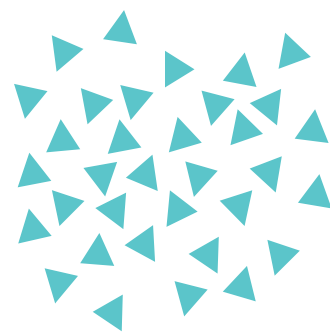
My żołnierze Polacy podlegamy obywateli powiódz w świecie nam zadowolony. Narodowi przez wojnę i okupację, chcemy słynności być wolni i szczeni po politycznych wojennych. Obywateli ten światy narodził i martwił. Chcemy powiódz w polskości nasz Narod w ducha umiłowania pracy na rzecz Ojczyzny, w ducha miłości i ludzkości. Długo będziemy stać do utrwalenia świątecznego pokoju i we współpracy wszystkich miłujących polski narodem, zjednoczmy się i dążmy do powstania nowego państwa polskiego.

Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego, sygn. 277-279

Nóż przez wiele lat przechowywany pieczołowicie przez rodzinę Polakiewiczów i przekazywany z pokolenia na pokolenie. Wedle przekazu wykonano go w czasie I wojny światowej z odłamka niemieckiej bomby. Na nożu wygrawerowano „1916”

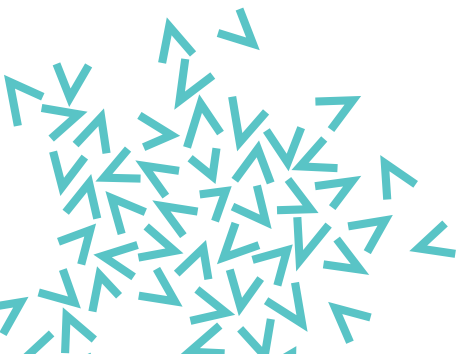
Ze Zbioru Marii Meysztowicz

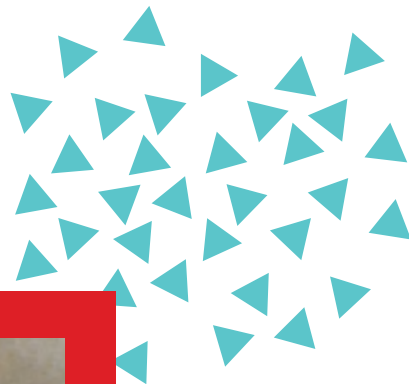
Ryngraf przedstawiający św. Mikołaja.
Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego, sygn. 175

Medal wydany przez Mennicę Państwową z okazji 10. rocznicy Cudu nad Wisłą.
Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego, sygn. 181

Ze spuścizny Henryka Komarnickiego

W spuściznie Henryka Komarnickiego przetrwały różne artefakty troskliwie przechowywane przez wiele lat. Z pewnością kryją się za nimi jakieś historie. W tym wypadku, już nigdy nie będą opowiedziane.
Spuścizna Henryka Komarnickiego, grzechotka – sygn. 58, żołnierz – sygn. 60, szpicruta – sygn. 61

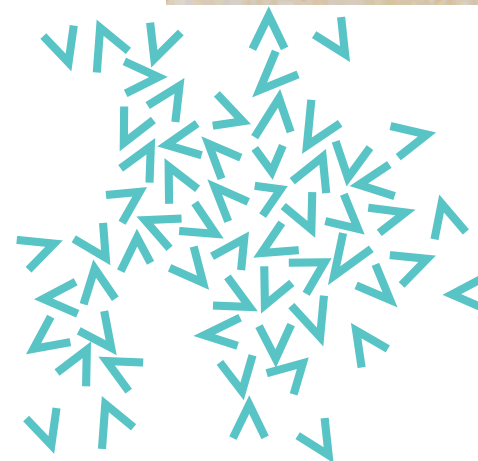
Ze Zbioru Janiny Skibniewskiej-Małeckiej

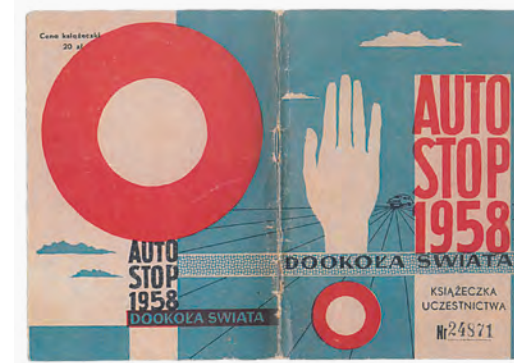
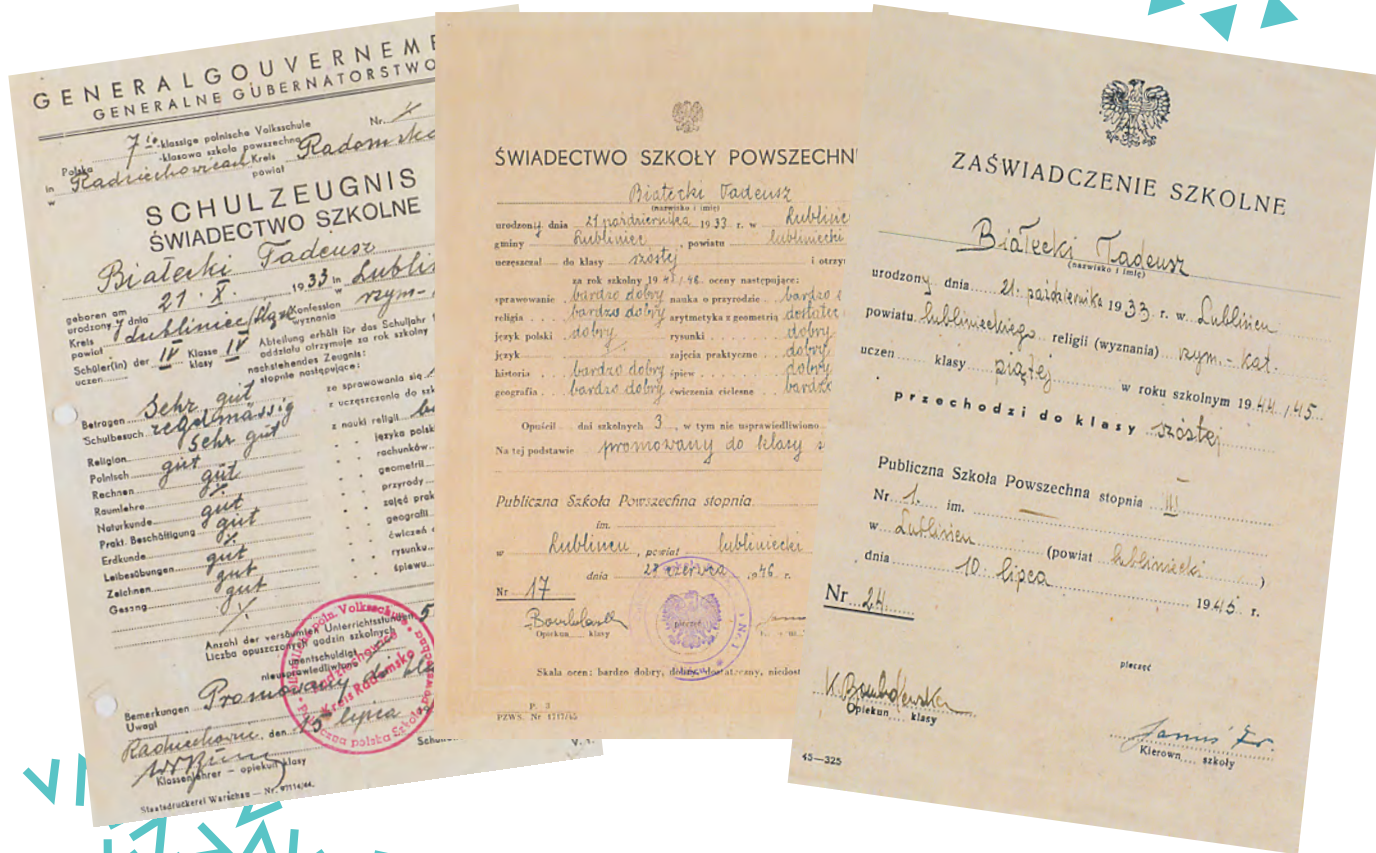
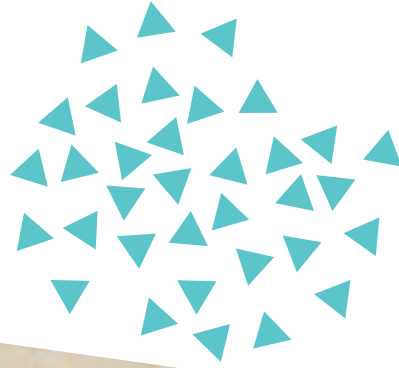
Dewocjonalia.
Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego,
sygn. 197-199

Pamiętka Pierwszej Komunii Świętej, co do której ktoś, kto wszedł w jej posiadanie, nie żywił sentymentu. Została zabezpieczona przed zniszczeniem przez archiwistę

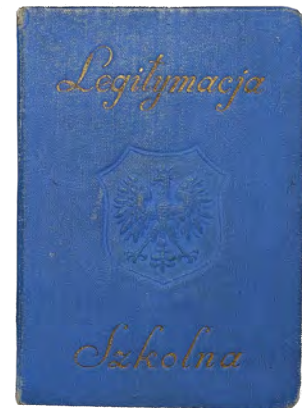

Ze Spuścizny Tadeusza Białeckiego

Na Spuściznę Tadeusza Białeckiego, oprócz dokumentów osobistych i bogatych materiałów warsztatowych, składają się również kolekcje np. kart pocztowych czy tysiące klitek negatywów, na których od lat 50. XX w. prof. Tadeusz Białecki uwieczniał m.in. różne miejscowości i obiekty architektoniczne Pomorza Zachodniego

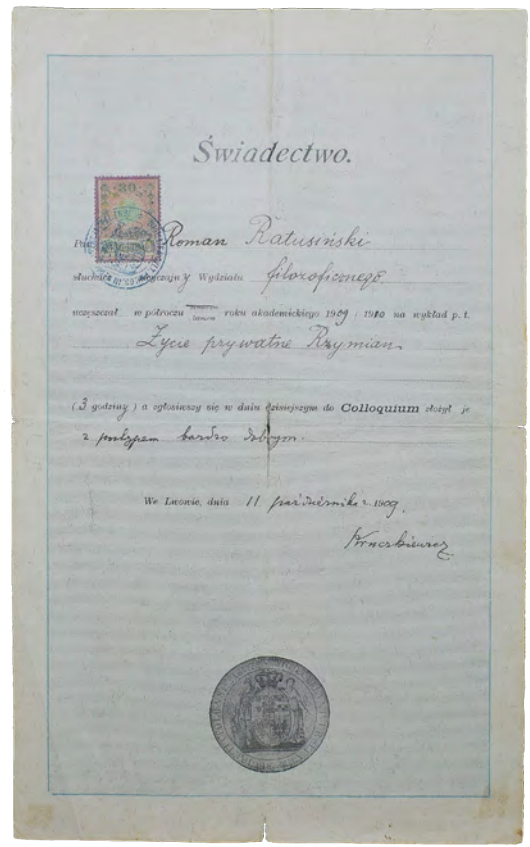

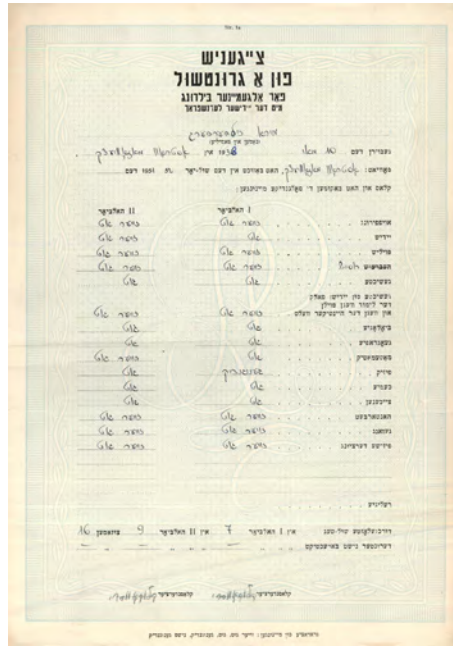
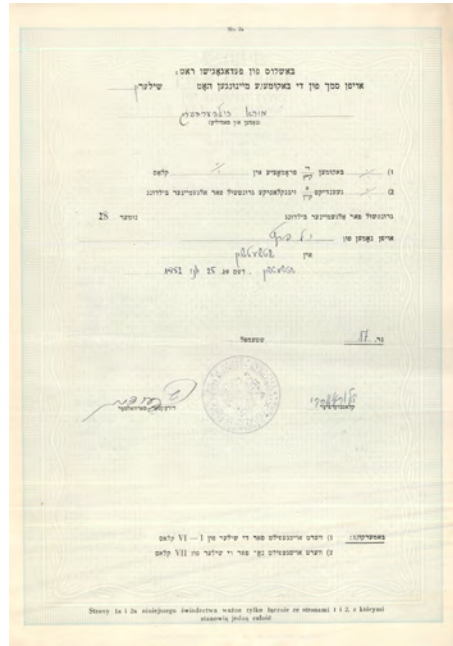
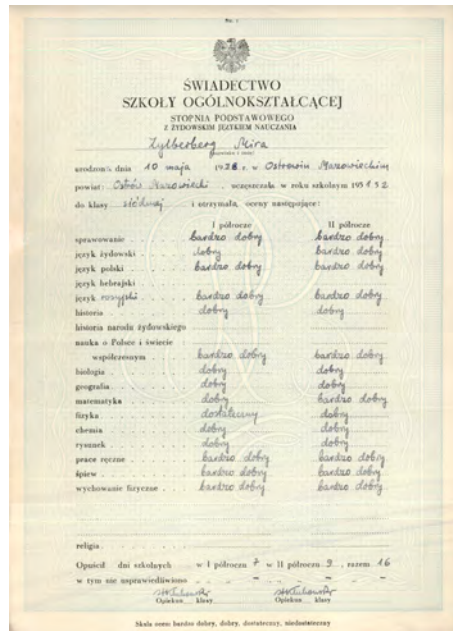
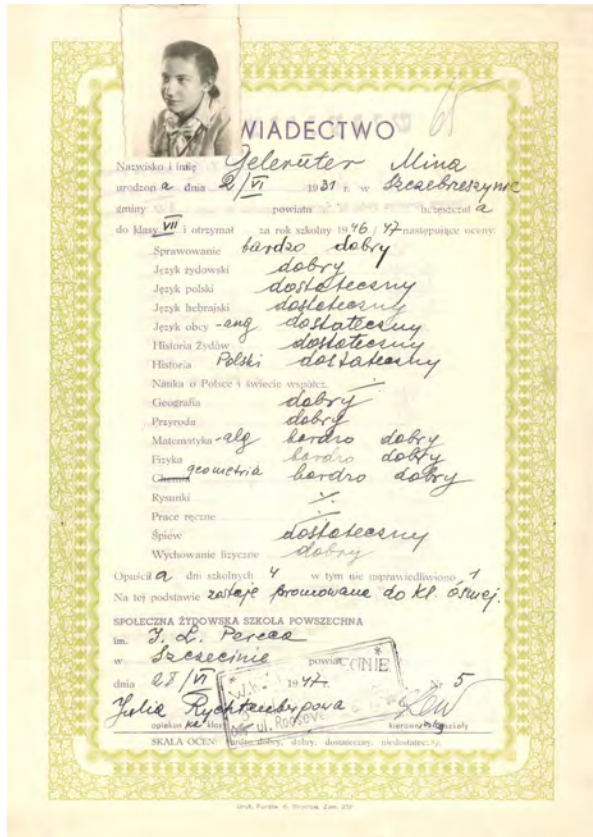
Legitymacja szkolna Jana Kołodzieja z Gimnazjum Męskiego Zrzeszenia Rodzicielskiego w Sosnowcu, wystawiona na rok szkolny 1931/1932.
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 126

Legitymacja nauczycielska Anny Sokalskiej wystawiona przez Inspektorat Szkolny w Oszmianie, 20 marca 1930 roku.
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 126

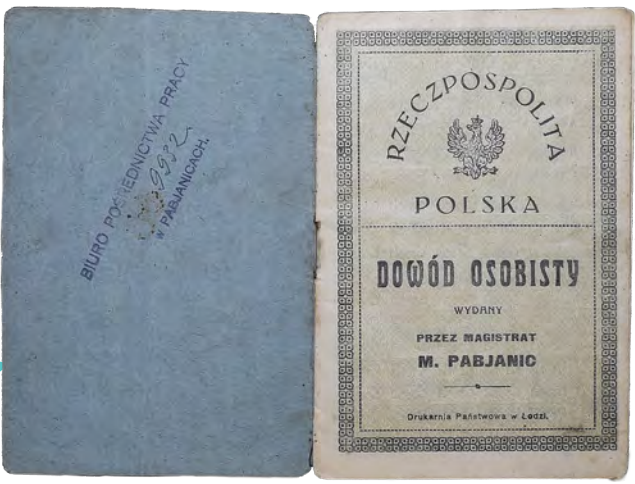
Przykładowe druki szkolne.
Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego,
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 122

Świadectwo Miry Geleruter i Miry Zylberberg uczennic Szkoły Podstawowej nr 28 im. Icchaka Lejba Pereca w Szczecinie, 1947 i 1952 rok.
Liceum Pedagogiczne im. Władysława Spasowskiego w Szczecinie, sygn. 4647, 4649

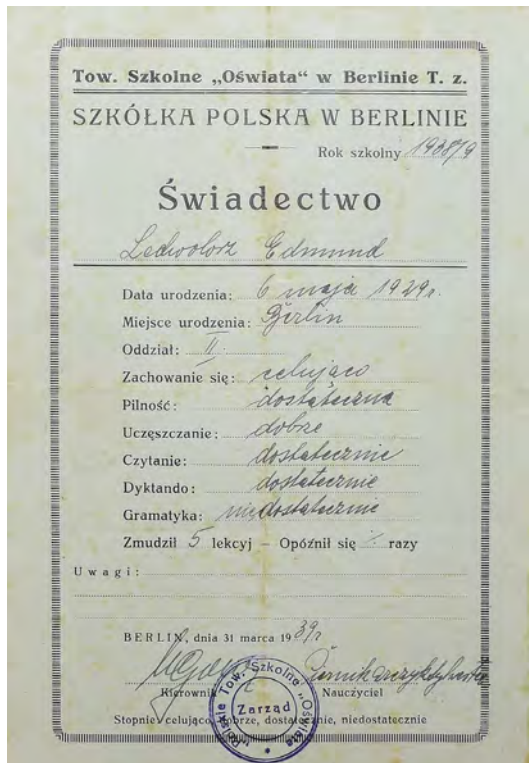
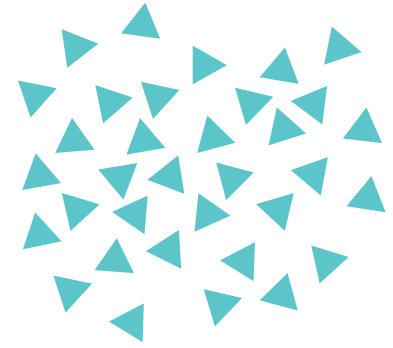
Okladki polskich dowodów osobistych z lat 1922–1923.
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 124

Ze Zbioru Edmunda Ledwolorza

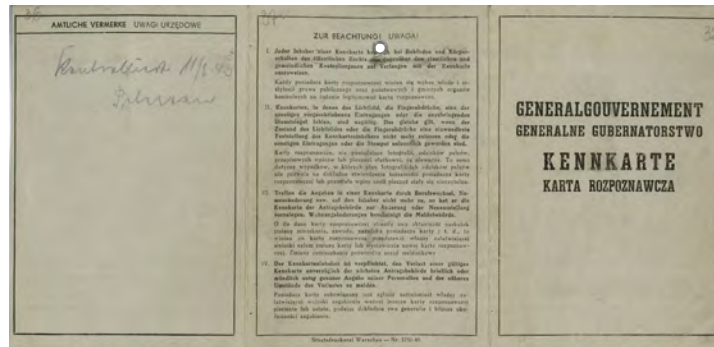
Legitymacja członkowska Związku Polaków
w Niemczech Pawła Ledwolorza.
Zbiór Edmunda Ledwolorza, sygn. 100

Świadectwo szkolne Edmunda Ledwolorza
ze Szkółki Polskiej w Berlinie za rok szkolny
1938/1939, Berlin, 31 marca 1939 roku.
Zbiór Edmunda Ledwolorza, sygn. 82

1. Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na tle haubicy, lata II wojny światowej.
 2. Żołnierze 2 Korpusu Polskiego w mundurach pustynnych na tle piramid i Sfinksa w Gizie, przełom 1943–1944.
 3. Naszywka na mundur żołnierza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.
- Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 136

Karta rozpoznawcza (Kennkarte) Stefana Kosickiego, wystawiona 1 marca 1943 r. w Warszawie. Zbiór Stefana Kosickiego, sygn. 22

Karta żywnościowa (Lebensmittelkarte) dla osób dorosłych narodowości innej niż niemiecka, wydawana przez okupacyjne władze niemieckie na terytorium Polski, uprawniająca do nabycia określonej ilości danego towaru, styczeń 1945 roku. Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 159

Eintragungen nur durch das Arbeitsamt Wypełnianie tylko Urząd Pracy		Eintragungen vom Arbeitsamt und des Unternehmers Wypełnianie Urząd Pracy i przedsiębiorca	
1	Geburtsort Miejsce urodzenia	20. September 1893	
2	Geburtsort Miejsce urodzenia	Tomaszów Lubelski	
3	Nähe- verwandtschaft Przynal. rodzina		
4	a Familien- stand Stan rodzinny	ledig wzrosty (s)	verh. żonaty (s)
5	b Geburts- jahre der münderi- Kinder Rok urodzenia mniejszych dzieci		
6	Bausort Miejsce budownictwa	abgeleitet odbit	
7	Wohnort u. Wohnung Miejsce zamieszkania i adres	Warschau, Chmielnastr. 47B	

Karta pracy (Arbeitskarte) Stefana Kosickiego wystawiona w Warszawie 16 marca 1943 roku.
Zbiór Stefana Kosickiego, sygn 22

Książeczka pracy dla cudzoziemców (Arbeitsbuch für Ausländer) Władysława Golczyka, zatrudnionego jako pracownik rolny w latach 1939–1944. Takie dokumenty wystawiano zagranicznym pracownikom przymusowym zatrudnionym na terenie III Rzeszy oraz osobom innej narodowości niż niemiecka na terenach anektowanych – w tym przypadku Wieluń, Wielkopolska.
Zbiór Władysława Golczyka, sygn. 15

Zuschmitz d. 14.5.42

Meine Aufrichtigsten!
 Der letzte Brief schreibe ich an Euch d. 3.5. Ich bin gesund.
 Schreibe mir die Gesundheit der Kinder, wo leben sie und
 wie fühlen sie alle? Ich grüße Tadek und alle
 Bekannten. Schlimmer grüße und küsse Euch herzlich
 und erwarte am Datum.
 Euch Stiefel.

Konzentrationslager Auschwitz

Folgende Anordnungen sind beim Schriftverkehr mit Gefangenen zu beachten:

- 1) Jeder Schutzäftling darf im Monat zweimal von seinen Angehörigen Post empfangen und an sie abgeben. Die Briefe an die Gefangenen müssen gut lesbar mit Tinte geschrieben sein und dürfen nur zwei Seiten in 25 Zeilen enthalten. Briefumschläge müssen ungefaltet sein. In einem Brief dürfen nur Briefmarken von 12 Pf. beigelegt werden. Alles Andere ist verboten. Postkarten haben 10 Zeilen. Lichtbilder dürfen nicht verwendet werden.
- 2) Geldsendungen sind gestattet.
- 3) Es ist darauf zu achten, dass bei Geld- oder Postsendungen die genaue Adresse, bestehend aus Name, Geburtsdatum und Gefangenennummer, auf die Sendung geschrieben ist. Wenn die Adresse richtig ist, geht die Post an den Abend der Bestimmungsorte.
- 4) Zeitungen sind gestattet, dürfen aber nur durch die Poststelle des K.L. Auschwitz bestellt werden.
- 5) Pakete dürfen nicht geschickt werden, da die Gefangenen im Lager alles kaufen können.
- 6) Entlassungsgesuche aus der Schutzhaft an die Lagerleitung sind zwecklos.
- 7) Sprecherlaubnis und Besuche von Gefangenen im Konzentrationslager sind grundsätzlich nicht gestattet.

Der Lagerkommandant:

Postkarte

6
 Deutsches Reich

AUSCHWITZ 1088
 1942-6
 a

Postkarte
 der Frau
 Konarzewska Natalia
 Warschau
 Jodskawinska-Str. 6 u B
 Jemmal' Jowuement

Abender Name: Meine Anschrift: Schteknatsing
 geboren am: Konarzewska Mieczyslaw
 28.5.09.
 Gefangenennr.: KL Auschwitz
 2859

Kartka pocztowa z 10 maja 1942 roku wysłana przez więźnia KL Auschwitz, Mieczysława Konarzewskiego, do żony Natalii zamieszkałej w Warszawie. Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 134

List z 18 czerwca 1944 roku wysłany przez więźnia KL Auschwitz, Mieczysława Konarzewskiego do żony Natalii. Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 134

Konzentrationslager Auschwitz

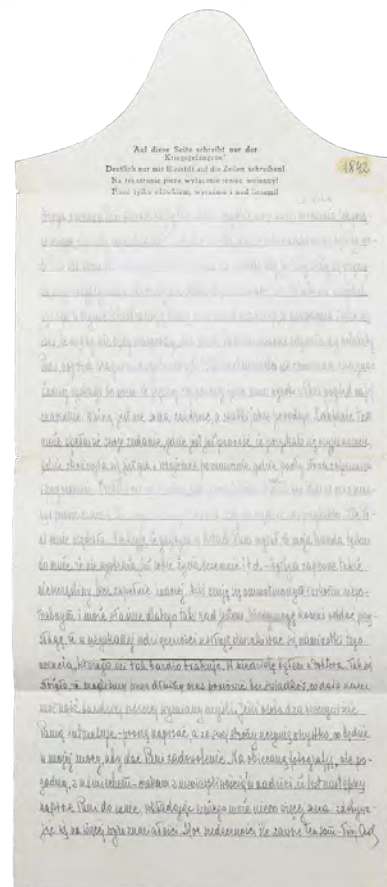
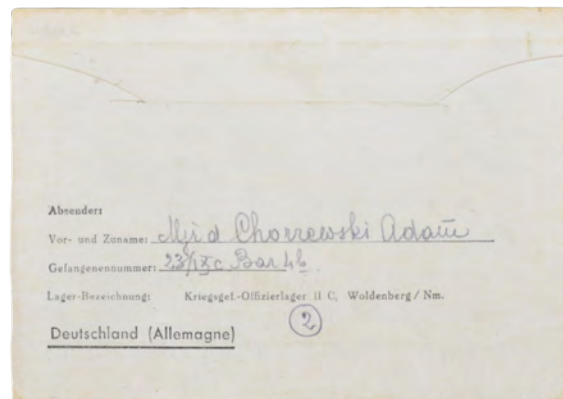
Folgende Anordnungen sind beim Schriftverkehr mit Häftlingen zu beachten:

1. Jeder Schutzäftling darf im Monat zwei Briefe oder zwei Karten von seinen Angehörigen empfangen und an sie abgeben. Briefe an die Häftlinge müssen lesbar mit Tinte, einseitig und in deutscher Sprache geschrieben sein. Gestalter sind nur Briefbogen in normaler Größe, Briefumschläge ungefaltet. Einem Briefe dürfen nur 5 Briefmarken à 12 Pf. der Deutschen Reichspost beigelegt werden. Alles andere ist verboten und unterliegt der Beschlagnahme. Lichtbilder dürfen als Postkarten nicht verwendet werden.
2. Geldsendungen sind nur durch Postanweisungen gestattet. Es ist darauf zu achten, daß bei Geld- oder Postsendungen die genaue Anschrift, bestehend aus Name, Geburtsdatum und Nr., angegeben ist. Bei fehlerhaften Anschriften geht die Post an den Absender zurück oder wird vernichtet.
3. Zeitungen sind gestattet, dürfen aber nur durch die Poststelle des K.L. Auschwitz bestellt werden.
4. Die Häftlinge dürfen Lebensmittelpakete empfangen, Flüssigkeiten und Medikamente sind jedoch nicht gestattet.
5. Gesuche an die Lagerleitung zwecks Entlassung der Schutzhaft sind zwecklos.
6. Erlaubnis und Besuche von Häftlingen im Lager sind grundsätzlich nicht gestattet.

Der Lagerkommandant.

Auschwitz, den 18.6.44

Frederic Basinski u. Slavim! Ich habe eine
 Etwas keine Antwort auf meine letzte Briefe
 bekommen, ich weiß das ihr daran nicht
 schuld seid, Ich bin gesund u. Ich mir ist
 alles beim alten Ich erwarte auf meine Post
 die in Konarzewska nach Wars. Die liebe
 Slavim, u. Reineu nächsten Geburtstag
 wünsche ich alles Postes! Frederic Basinski u.
 Slavim! Lebt Euch gut und gesund
 u. höplich! Ich küsse Euch herzlich!
 Euer Bruder Vater
 Mieczyslaw Konarzewski
 KL Auschwitz

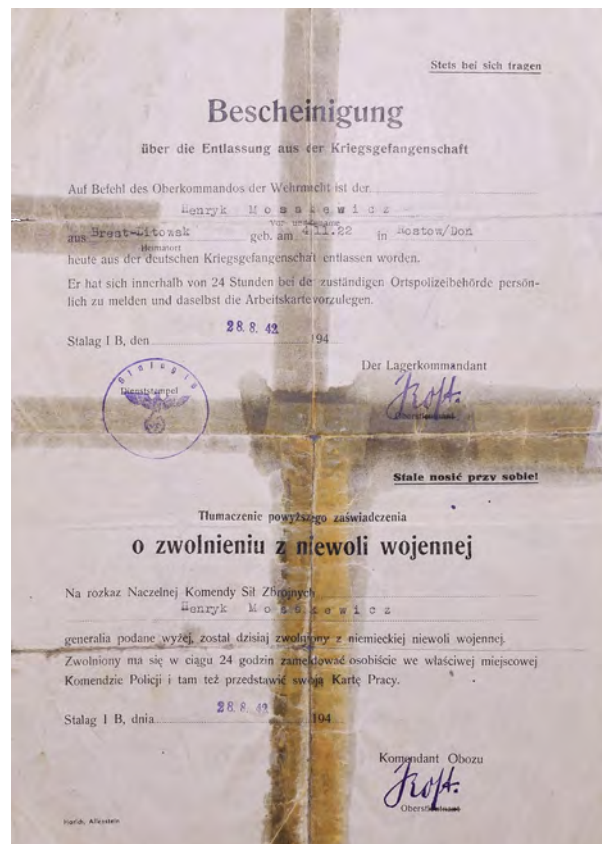

List z 9 maja 1944 roku wysłany z obozu dla oficerów Oflag IIC Woldenberg (ob. Dobiegniew) przez polskiego jeńca wojennego mjr. Adama Chorzewskiego do Wandy Strawińskiej.
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 134

Ze Zbioru Janiny Skibniewskiej-Małeckiej

Rysunek wykonany ołówkiem, w drewnianej ramce za szkłem, przedstawiający portret oficera polskiego w stopniu kapitana z napisem „Oflag II A 1939”.
Zbiór materiałów dotyczących życia społecznego, sygn. 214

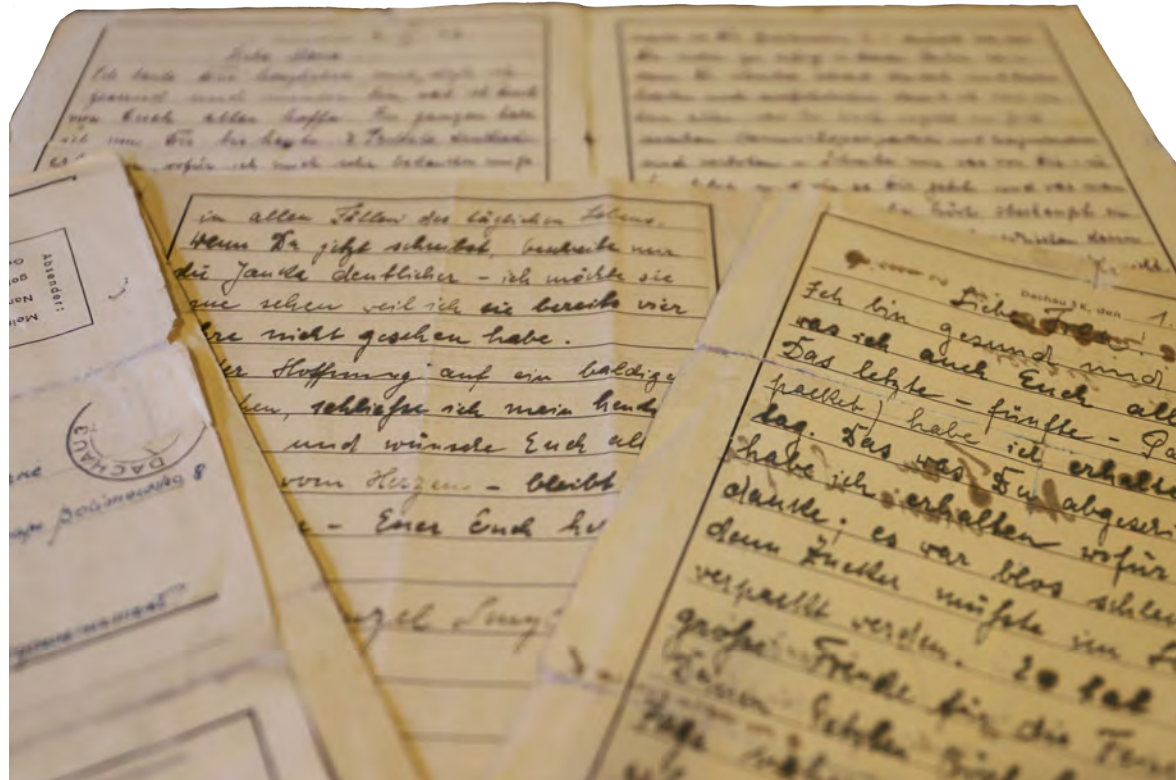
Zaświadczenie (Bescheinigung) z 28 sierpnia 1942 roku o zwolnieniu Henryka Mosakiewicza (tu: Mosakewicz) z obozu jenieckiego Stalag IB (Hohenstein, niedaleko Olsztynka). Na odwrocie – odręczne notatki oraz pieczętka Punktu Etapowego PUR w Łodzi oraz Ewidencji Ludności Miasta Łódź – dokument (zapewne z braku innych) został wykorzystany w sierpniu 1945 roku jako dokument tożsamości.

Zbiór Henryka Mosakiewicza, sygn. 33

Obrazek z Matką Boską z napisem na odwrocie „Pawiak 1944” oraz „Szczecin 30.06.1969”.
Zbiór materiałów Izby Pamięci II LO w Szczecinie, sygn. 161

Dar Janiny Grykias – listy ojca z obozu KL Dachau

Dachau 31. den

Meine liebe Frau!

Ich teile dir mit, dass ich gesund bin, was ich auch Euch allen wünsche. Das Paket, welches am 9. abgemittelt wurde von dir und den Leuten, hab ich schon erhalten - wofür ich dir sehr danke. In den nächsten Packeten - die du regelmäßig schickst - schicke weiter nichts als Brot, denn das andere kann ich nicht verwerfen. Das unregelmäßige Brot kommt sehr gut an und schmeckt auch ausgezeichnet. Feinblei brauchst du mir nicht zu schicken und wenn Zucker im Paket sein sollte, dann nur in Leinwandwickeln. Im letzten Paket war der Zucker verschüttet, so dass das Brot gleich geruht war. Jetzt wünscht ich dir frohe und vergnügliche Feiertage

und jede zwei Wochen wirst du von mir eine Nachricht haben. Ich wünsche jede Art von Euch beiden und bin besorgt um eure Gesundheit und Wohlergehen. Sonst nichts neues bleibt hinterlassen und denkt an Euren Vater und Mamen.

Karl Lutz

Postzensurstelle
K. O. Dachau
geprüft: W

Dachau 31. den

Meine liebe Frau!

Ich teile dir mit, dass ich gesund bin, was ich auch Euch allen wünsche. Das Paket, welches am 9. abgemittelt wurde von dir und den Leuten, hab ich schon erhalten - wofür ich dir sehr danke. In den nächsten Packeten - die du regelmäßig schickst - schicke weiter nichts als Brot, denn das andere kann ich nicht verwerfen. Das unregelmäßige Brot kommt sehr gut an und schmeckt auch ausgezeichnet. Feinblei brauchst du mir nicht zu schicken und wenn Zucker im Paket sein sollte, dann nur in Leinwandwickeln. Im letzten Paket war der Zucker verschüttet, so dass das Brot gleich geruht war. Jetzt wünscht ich dir frohe und vergnügliche Feiertage

und jede zwei Wochen wirst du von mir eine Nachricht haben. Ich wünsche jede Art von Euch beiden und bin besorgt um eure Gesundheit und Wohlergehen. Sonst nichts neues bleibt hinterlassen und denkt an Euren Vater und Mamen.

Karl Lutz

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach Programu Wieloletniego NIEPODLEGŁA na lata 2017–2022

niepodległa

**ARCHIWA
RODZINNE
NIEPODLEGŁEJ**

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

**ARCHIWA
PAŃSTWOWE**
ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W SZCZECINIE

